

XVI luku

YHTEISKUNNALLINEN TAJUNTA JA SEN OSUUS YHTEISKUNNAN ELÄMÄSSÄ

1. Yhteiskunnallinen tajunta yhteiskunnallisen olemisen heijastuksena. Ideologian luokkaluonne

Yhteiskunnallinen tajunta on ihmisten yhteiskunnallisen olemisen heijastusta.¹ Sen mukaisesti, millaiset ihmisten yhteiskunnallisen olemisen puolet, ilmaukset tai tekijät heijastuvat heidän tajunnassaan, millainen tämän heijastuksen luonne tai tapa on, jakautuu yhteiskunnallinen tajunta erityisiin tajunnan erikoismuotoihin (ideologisiin muotoihin): yhteiskunnallisiin ja poliittisiin teorioihin sekä katsomuksiin, uskontoon, filosofiaan, taiteeseen, moraaliiin (siveellisyyteen). Jokainen tajunnan muoto täyttää omaa yhteiskunnallista tehtäväänsä. Yhteiskunnallisen tajunnan käsitteeseen kuuluvat paitsi mainitut ideologiset muodot, myös ihmisten yhteiskunnalliset tunteet, mielialat, elämykset, tottumukset ja tavat, joiden kokonaisuus muodostaa kyseiseen yhteiskuntaan tai luokkaan kuuluvien ihmisten yhteiskunnallisen psykologian erotukseksi ideologiasta. Yhteiskunnalliseen psykologiaan kuuluvat myös kansakunnan tai kansallisuuden mentaliteetin erikoisuudet.

Ihmisen tajunta on alusta pitäen yhteiskunnallinen tuote ja pysyy sellaisena niin kauan kuin ihmisiä on yleensä olemassa. Mutta se ei merkitse, että ihmisten tajunta heijastaa vain heidän yhteiskunnallista olemistaan, heidän taloudellisia suhteitaan ja näiden suhteiden erilaisia sosiaalisia ilmenemismuotoja. Se heijastaa myös yhteiskuntaa ympäröivää luontoa. Luonnontieteiden tiedostuskohteena ei ole ihmisten yhteiskunnallinen oleminen, vaan ulkonainen luonto. Tässä mielessä luonnontieteen

¹ Yhteiskunnallisen olemisen määrittelemisestä katso X lukua.

perussisältö ei kuulu yllämainittuihin ideologisiin muotoihin. Mutta niin luonnontieteiden kuin yhteiskuntatieteidenkin kehityksen saa aikaan ihmisten yhteiskunnallisen olemisen tarpeet, heidän käytännöllinen toimintansa, tuotannon kehittämisen tarve. Kaikki tieteet nousevat jonkin taloudellisen järjestelmän pohjalta, palvelevat tätä järjestelmää ja niitä yhteiskunnallisia voimia, jotka tämä järjestelmä synnyttää. Luokan maailmankatsomus ja ennen muuta hallitsevan luokan maailmankatsomus vaikuttaa suuresti luonnontieteisiin. Tässä mielessä tiede kokonaisuudessaan ei eroa yhteiskunnallisen tajunnan muista muodoista, vaan on yhteiskunnallisen tajunnan osa sanan laajassa mielessä.

Yhteiskunnallinen oleminen on riippumaton yhteiskunnallisesta tajunnasta; ihmisten yhteiskunnallinen tajunta on yhteiskunnallisen olemisen synnyttämä ja edellyttämä, heijastaa sitä. Sen vuoksi yhteiskunnallisten aatteiden alkulähdettä, kuten yllä on huomautettu, ei ole etsittävä itse aatteista, vaan yhteiskunnan aineellisesta elämästä, ennen muuta ihmisten taloudellisista suhteista. Poliittiset, oikeudelliset, filosofiset, siveelliset ja muut yhteiskunnalliset aatteet, teoriat, katsomukset ja niitä vastaavat laitokset muuttuvat nopeammin tai hitaammin taloudellisten suhteiden muuttumisen mukana.

On esimerkiksi tunnettua, että alkuperäisen yhteiskunnan ihmisillä ei ollut selvästi ilmaistuja käsitteitä „minun” ja „sinun”, mutta heillä oli kehittynyt kollektiivisuuden, yksilön ja yhteisön yhteenkuuluvaisuuden taju. Tuo taju oli alkukantaisen yhteiskunnan aineellisten elämänehtojen määräämä: tämä yhteiskunta ei tuntenut vielä tuotantovälineiden yksityisomistusta, ihmiset hankkivat silloin yhdessä ja käyttivät yhdessä olemassaolon ylläpitämisen välineitä. Kaikki kuului kaikille. Ihminen oli kokonaisuudessaan riippuvainen yhteisöstä, sen yhteisen talouden tilasta, sen menestyksistä ja epäonnistumisista. Ihmiset eivät voineet eivätkä koettaneetkaan elää toisten kustannuksella. Sellaiset kuin olivat ihmisten elämän ehdot, heidän yhteiskunnallinen olemisensä, sellainen oli heidän tajuntansakin.

Orjanomistusjärjestelmän aikakaudella kuva muuttuu jyrkästi. Antiikin yhteiskunnan etevimpien ajattelijain teoksissa

tapaamme valituksia rikastumisen halusta, joka oli vallannut yhteiskunnan yläportaat missä ihmiset Lucretiuksen sanoja käyttäen

kansalaisverestä kasaavat omaisuutta ja kooten
ahneesti rikkautta tekevät murhia murhien jälkeen,
tallaten julmassa riemussa veljensä kuolleen ruumiin...

Voiko omistuksen himo syntyä yhteiskunnassa, jossa ei ollut yksityisomaisuutta? Ei tietenkään. Historia todistaa, että pyrkimys rikastumiseen toisten kustannuksella on luonteenomaista vain yhteiskunnalle, joka perustuu yksityisomistukseen ja ihmisen harjoittamaan toisen ihmisen riistoon.

Kuten Neuvostoliiton ja kansandemokratian maiden käytäntö osoittaa, yhteiskunnan uudistuessa tuotantovälineiden yhteisomistuksen pohjalla, ihmisen harjoittaman toisen ihmisen riiston hävitessä ihmiset kadottavat vähitellen ne piirteet, jotka ovat syntyneet yksityisomistuksen vallitessa, ja omaksuvat uudelleen, mutta nyt jo korkeammassa mielessä, kollektivismin tajun, yhteistyön ja keskinäisavun hengen, joskin yksityisomistuksellisten tapojen jälkeensäjättämät piirteet ovat havaittavissa vielä kauan aikaa.

Historia osoittaa, että myös siirryttäessä yhdestä luokkayhteiskuntamuodostumasta toiseen ihmisten tajunnassa tapahtuu syvällisiä muutoksia. On tunnettua, että antiikin maailman etevimmätkin ajattelijat, esimerkiksi Aristoteles, pitivät orjuutta luonnollisena ja välttämättömänä laitoksena. Näin ei ollut sen vuoksi, että säälän ja ihmisrakkauden tunne olisi ollut vierasta näille ajattelijoille. Ei. Yhteiskunta pysyi pystyssä ja saattoi pysyä pystyssä silloin taloudellisesti ainoastaan orjien työllä. Mutta kun orjatyö lakkasi olemasta taloudellisen kehityksen vaatimaa ja sen tilalle alkoi tulla tuottavampi maaorjatalonpoikien työ, silloin myös ihmisten tajunnassa tapahtui suuria muutoksia: orjuutta alettiin arvostella epäoikeudenmukaiseksi ja vaadittiin sen lakkauttamista. Samalla tavalla feodaalisen yhteiskunnan rappeutuessa ja porvarillisten suhteiden laajetessa ihmiset alkoivat tajuta feodaalisen maaorjajärjestelmän mielettömyyden ja epäoikeudenmukaisuuden.

Idealistiset sosiologit eivät näe ihmisten yhteiskunnallisen tajunnan riippuvaisuutta yhteiskunnallisesta olemisesta, taloudellisista suhteista. Pitäen aatteita, tunteita ja katsomuksia

historian liikkeellepanevana voimana he eivät tavallisesti aseta itselleen kysymystä, mistä sitten aatteet ovat riippuvaisia, miksi ne muuttuvat ja muuttuvat sitä paitsi määrättyyn suuntaan. Kun esimerkiksi on selvitetävää, miksi feodaalinen maaorjajärjestelmä kukistui ja sen tilalle tuli porvarillinen yhteiskunta, he sanovat, että ihmisten tajunnassa syntyivät vapauden ja tasa-arvoisuuden aatteet, jotka saivat voiton vanhoista säätyeriarvoisuuden aatteista, mikä sitten johtikin yhteiskunnallisen elämän uudistumiseen. Mutta miksi ihmisten tajuntaan ilmaantuivat vapauden ja tasa-arvoisuuden aatteet (sisällöltään nimenomaan porvarillisina) ja miksi ne saavuttivat voiton vanhoista aatteista, siihen on mahdotonta vastata pitäen lähtökohtana idealistista historiankäsitystä.

Ymmärtääkseen, miksi uudet aatteet ilmaantuvat, on tarkasteltava niitä reaalisia prosesseja, jotka tapahtuvat yhteiskunnan taloudessa. Feodalisminvastaiset aatteet kasvoivat esiin uusien, feodaalisen yhteiskunnan uumenissa syntyneiden porvarillisten taloudellisten suhteiden maaperästä. Vapauden ja tasa-arvoisuuden aatteet olivat näiden uusien suhteiden ideologista, idealisoitua heijastusta ja kansanjoukkojen taistelua johtaneen edistyksellisen porvariston ase. Juuri sen vuoksi, että nämä aatteet ilmaisivat kypsyntä historiallista tarvetta, ne saattoivat esittää suurta (joskaan eivät määräävää) osaa maaorjayhteiskunnan hävittämisessä ja uuden porvarillisen järjestelmän voittoon viemisessä.

Samoin ei sen ymmärtämiseksi, miksi 20. vuosisadalla kapitalismin tilalle tulee sosialismi, riitä, että viitataan tieteellisen sosialismin teorian syntymiseen. On vastattava kysymykseen, miksi itse tämä teoria ilmaantui ja minkä johdosta se pääsi leviämään niin laajalle. Mutta näihin kysymyksiin voi vastata vain tarkastelemalla yhteiskunnan taloudellista kehitystä ja kapitalistisen yhteiskunnan luokkasuhteita. Tieteellisen sosialismin teoria ei voinut ilmentyä keskiaikana, feodaalisessa yhteiskunnassa. Se ilmaantui kapitalismin aikakaudella, jolloin kapitalismin kehitys valmisteli sosialismin aineelliset edellytykset. Kapitalismin sisällä syntyi ristiriitoja, joita sen oli mahdoton ratkaista, ja muodostui proletariaatti, uuden sosialistisen tuotantotavan edustaja. Sen johdosta ilmaantui myös tieteellisen sosialismin teoria.

Idealistit johtavat yhteiskunnalliset ilmiöt joko ihmisten aatteista ja mielipiteistä tai „objektiivisesta”, „absoluuttisesta”, „maailman” ideasta, joka itse asiassa on ihmisestä irrotettu ja jumalallistettu tajunta. Marx ja Engels osoittivat täydellisesti idealististen katsomusten kestättömyyden.

Nykyaikainen idealismi esiintyy usein naamioidussa muodossa selittäessään yhteiskunnallisia ilmiöitä. Niinpä Ranskassa laajalti levinnyt Durkheimin ja hänen oppilaittensa sosiologia suositelee sosiaalisten faktojen: laitosten, lakien, tapojen jne. „positiivista” tutkimista niiden kehityksessä. Mutta tämän koulukunnan kannattajat johtavat kaikki yhteiskunnassa tapahtuvat aineelliset muutokset, kaikki sosiaaliset faktat viime kädessä „kollektiivisesta tajunnasta”, joka saa tässä tapauksessa mystillisen muodon, ja yhteiskunnan historiaa he tarkastelevat ihmisten tajunnassa muka olevien pyrkimysten toteutumisenä. Miksi „kollektiivinen tajunta” kehittyy näin eikä toisin, miksi se on yhteiskunnan erilaisilla luokilla erilainen, sitä tämän näkökannan puolustajat eivät voi selittää, sillä he eivät ota huomioon yhteiskunnan reaalista perustaa — yhteiskunnallista tuotantoa, yhteiskunnan taloutta ja luokkataistelua.

Nykyaikaisen porvarillisen sosiologian psykologisen suuntauksen kannattajat koettavat selittää esimerkiksi porvarillisen ja sosialistisen ideologian välisen erilaisuuden johtuvan siitä, että „länsimaailman” ihmiset ovat taipuvaiset individualismiin ja „itäisen maailman” ihmiset kollektivismiin. Nämä erilaiset taipumukset piilevät muka ikuisesti lännen ja idän ihmisten mentaliteetissa. Mutta onko sellainen vastakkainasettelu oikea? Ei tietenkään. Sosialistinen ideologia on syntynyt lännessä. Sen luojina olivat Saksan työväenluokan johtajat Marx ja Engels. Mikään yritys jakaa ihmisten ideologia „läntiseen” ja „itäiseen” ja etsiä niiden juuria eri maanosissa asuvien ihmisten mentaliteetin ikuisista erikoisuuksista ei kestä arvostelua. Miten on selitettävissä, että samassa maassa asuvien ihmisten mentaliteetti on erilainen? Miksi sekä lännessä että idässä on ihmisiä, joilla on suoraan vastakkaiset ideologiset näkökannat, ja yhteiskunnan sisällä on käynnissä ideologinen taistelu? Tämän kysymyksen asettaminen riittää vakuuttamaan, että ikuisia mentaliteetin erikoisuuksia, jotka jakaisivat ihmiset erikoisiin ideologisiin suuntauksiin, ei ole olemassa. Ihmisillä, jotka kuuluvat eri kansakuntiin, on olemassa mentaliteetin erikoisuuksia, mutta nämä erikoisuudet eivät määrää heidän ideologiaansa. Porvarillisia tuotantosuhteita vastaavat kaikissa maapallon osissa porvarillinen ideologia ja psykologia ja sosialistisia sosialistinen. Kuten porvarillinen ideologia syntyi jo feodaalisen yhteiskunnan uumenissa porvarillisten taloudellisten suhteiden kasvun seurauksena, proletariaatin sosialistinen ideologia syntyy porvarillisen yhteiskunnan uumenissa kapitalistisen tuotantotavan antagonistisen luonteen ja työväenluokan kapitalismia vastaan ja uuden sosialistisen yhteiskunnan puolesta käymän taistelun seurauksena.

Nykyaikaisessa porvarillisessa sosiologiassa on edelleenkin laajalti levinnyt käsitys, joka samastaa yhteiskunnallisen olemisen ja yhteiskunnallisen tajunnan. Sellaisen samastamisen

avulla porvarilliset sosiologit pyrkivät hämäämään materialismin ja idealismin välistä taistelua. Arvostellessaan tätä aikoinaan Machin kannattajan Bogdanovin esittämää epätieteellistä katsomusta V. I. Lenin kirjoitti: „Yhteiskunnallinen oleminen ja yhteiskunnallinen tajunta eivät ole identtisiä — aivan yhtä vähän kuin yleensä oleminen ja yleensä tajunta ovat identtisiä. Siitä, että ryhtyessään kanssakäymiseen ihmiset ryhtyvät siihen tajuavina olentoina, ei millään muotoa *seuraa*, että yhteiskunnallinen tajunta olisi identtinen yhteiskunnallisen olemisen kanssa. Kanssakäymisiin ryhtyessään ihmiset kaikissa vähänkin monimutkaisissa yhteiskuntamuodostumissa — ja varsinkin kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa — *eivät tajua* sitä, millaiset yhteiskunnalliset suhteet tällöin muodostuvat, millaisten lakien mukaan ne kehittyvät jne.”¹

Yhteiskunnallinen tajunta ei voi olla samastettavissa olemiseen, se on toissijainen, johdettavissa olemisesta. Se ei voi heijastaa minkäänlaisia muutoksia yhteiskunnallisessa olemisessä ennen kuin ne ovat ilmaantuneet itse elämässä. Olemisen heijastuksena tajunta tavallisesti jää jälkeen olemisen kehityksestä. Teoreettinen tajunta voi tietysti löytää olemisen muutosten lait, nähdä ennakolta yhteiskunnallisen kehityksen yleisen suunnan ja siten ohjata ihmisten toimintaa. Mutta silloin se nojaa itse elämän tosiasioihin, yhteiskunnallisen olemisen ehdoissa tapahtuviin reaaliin muutoksiin, jotka se voi käsittää vain pää- ja peruspiirteissään.

Marxismi taistelee sekä idealismia että myös vulgäärin materialismin katsantokantoja vastaan. Näiden viimeainittujen pääväitteenä on, että kaikissa yhteiskunnallisissa aatteissa on nähtävä taloudellisten suhteiden suoranainen ja välitön heijastuminen. Mutta taloudelliset suhteet eivät ideologiassa useimmiten heijastu välittömästi vaan ainoastaan viime kädessä. Engels kirjoitti varhaisemmasta porvarillisesta filosofiasta, että sen yhteys aineellisiin ehtoihin on välirenkaiden vaikutuksesta erikoisen epäselvä ja hämärä. „Mutta silti se on olemassa. Niin kuin koko renessanssiaika 15. vuosisadan puolivälistä lähtien, niin myös silloin elpynyt filosofia oli oleellisesti kaupunkien, siis porvariston kehityksen tuotetta. Filosofia ilmensi oikeastaan

¹ V. I. Lenin, Teokset, 14. osa, s. 318.

vain niitä ajatuksia, jotka vastasivat pikku- ja keskiporvariston kehittymistä suurporvaristoksi. Siitä ovat selvänä osoituksena viime vuosisadan englantilaiset ja ranskalaiset...”¹

· Sama koskee taidetta. Sen jälkeen kun siitä tuli itsenäinen henkisen toiminnan ala, sen yhteys yhteiskunnan aineelliseen elämään ei ole ollut läheskään niin välitön kuin alkukantaisessa yhteiskunnassa. Ymmärtääkseen esimerkiksi eläinten tai kasvien kuvien sisällön alkuihmisten kalliomaalauksissa ei tarvitse muuta kuin tietää, mikä merkitys näillä eläimillä ja kasveilla oli senaikaisten ihmisten taloudellisessa elämässä. Mutta „Vihannesten myyjättären” kuvassa, jonka kuuluisa 18. vuosisadan lopulla ja 19. vuosisadan alkupuolella elänyt ranskalainen taiteilija J. L. David maalasi, emme näe ihmisten taloudellisen toiminnan ja heidän yhteiskunnallisten ja taloudellisten suhteitensa suoranaista heijastusta. Pariisilaisen vihannesten myyjättären hahmossa taiteilija loi yleistetyn tyypin kolmannen säädyn ihmisistä, jotka nousivat vallankumoukseen. Tässä hahmossa sai ilmauksensa vallankumouksellisen aikakauden kansanjoukkojen psykologia, heidän itsetietoisuutensa kasvu. Mutta ymmärtääksemme tämän vallankumouksellisen itsetietoisuuden synnyttäneen kansantaistelun historiallisen sisällön meidän on viime kädessä suoritettava silloisen Ranskan taloudellisten suhteiden erittely.

Yhteiskunnallisella tajunnalla on kaikissa sen muodoissa luokkayhteiskunnassa aina luokkaluonne. Jokainen yhteiskuntaluokka muovaa omat katsomuksensa, aatteensa ja teoriansa. Sen sosiaaliset tunteet, mielialat ja tavat, aatteet ja näkemykset ovat sen elämänehtojen synnyttämiä ja vastaavat sen luokkaetuja. Lenin opetti näkemään ja löytämään eri luokkien edut kaikkien siveellisten, uskonnollisten, poliittisten sekä yhteiskunnallisten korulauseiden, julistusten ja lupauksien takaa.

Ideologia onkin luokkayhteiskunnassa tietyn luokan asemaa ja etuja ilmaiseksi yhteiskunnallisten (poliittisten, filosofisten, uskonnollisten ym.) katsomusten kokonaisuus. Sen kehrittelevät tämän luokan sivistyneet edustajat, sen ideologit: filosofit, sosiologit, lainoppineet, taloustieteilijät, kirjailijat, runoilijat ym. Luokan ideologeina voivat olla paitsi tämän luokan jäseniä myös

¹ K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset, II osa, s. 355.

henkilöt, jotka ovat lähtöisin toisista luokista. Porvarillista ideologiaa eivät sen syntymäasteella hahmotelleet ainoastaan ihmiset, jotka olivat syntyperältään yhteydessä porvaristoon, vaan myös aatelistosta lähtöisin olevat henkilöt. Proletariaatin ideologian perustajat olivat lähtöisin porvarillisesta sivistyneistöstä. Luokan ideologiien ja sen rivijäsenten välillä voi yleensä olla huomattava ero sivistyksen ja muiden yksilöllisten erikoisuuksien suhteen. Marx kirjoitti, etteivät pikkuporvariston ideologit ole ehdottomasti rihkamakauppiaita tai rihkamakauppioiden ihailijoita. „Pikkuporvariston edustajiksi heidät on tehnyt se, että heidän ajattelunsa ei kykene astumaan sen rajan yli, jota pikkuporvaristo ei ylitä elämässä, ja siksi he päätyvät teoriassa samoihin tehtäviin ja ratkaisuihin, joihin aineelliset edut ja yhteiskunnallinen asema ajaa pikkuporvariston käytännössä. Tämäntapainen on yleensäkin jonkin luokan *poliittisten ja kirjallisten edustajien* suhde luokkaan, jota he edustavat.”¹

Hallitsevan luokan aatteet ovat hallitsevia luokkayhteiskunnassa. Sorretut joukot omaksuvat varsin usein etujensa vastaisesti hallitsevan luokan poliittiset, oikeudelliset ja moraaliset käsitykset, sen maailmankatsomuksen. Minkä vuoksi niin tapahtuu? Ensiksi sen vuoksi, että luokka, jonka hallussa ovat aineellisen tuotannon välineet, pitää sen johdosta hallussaan myös henkisen tuotannon välineitä; toiseksi sen vuoksi, että sorretuille luokille tyrkytetään koko tilanteen ja elämänehtojen voimalla yhdessä vallitsevien taloudellisten suhteiden kanssa hallitsevan luokan aatteita, käsitteitä ja katsomuksia. Vallassa olevien luokkien koko monitahoinen ideologinen koneisto puolustaa ja propagoi niiden ideologiaa. Mutta jonkin luokan aatteiden jakamaton herruus säilyy vain niin kauan kuin tämän luokan vallan taloudelliset perusteet pysyvät suhteellisen lujina. Mutta kun taloudelliset suhteet muuttuvat tuotantovoimien kehityksen jarruksi, kun vanhassa yhteiskunnassa syntyvät uuden yhteiskunnan aineelliset edellytykset tai ainekset, silloin ilmaantuvat uudet aatteet, jotka ovat edistyneimpien yhteiskunnallisten voimien aseena taistelussa uuden yhteiskunnan puolesta.

Kaikki tähän asti olemassaolleet luokat ovat nähneet ideologiassaan koko yhteiskunnan yhteisten etujen ilmauksen. Vapau-

¹ K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset, I osa, s. 227.

tumisensa puolesta taistellut luokka on nähnyt vapautumisensa erikoisissa ehdoissa koko yhteiskunnan pelastuksen yleiset ehdot. Taistelun historialliset ehdot ovat tehneet edistyneimmästä luokasta ainakin tietyksi ajaksi koko yhteiskunnan, koko kansan etujen ilmaisijan. Tästä saa selityksensä tosiasia, että esimerkiksi Ranskan porvariston ideologit esiintyessään 18. vuosisadalla feodalismia vastaan vapauden ja yhdenvertaisuuden, järjen ja oikeudenmukaisuuden nimessä pitivät vilpittömästi itseään koko ihmiskunnan etujen puolustajina. Porvarillisen vallankumouksen voitto osoitti, mitä 18. vuosisadan suurten valistajain vaatimukset itse asiassa merkitsivät. Vapaus osoitautui riiston ja kilpailun vapaudeksi, yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus olennoituivat oikeuksien valheelliseksi, muodolliseksi yhdenvertaisuudeksi, porvarilliseksi oikeudeksi, joka suojeli rikkaiden luokkaetuja köyhiä vastaan. Valistusfilosofien vaatimukset ja tunnukset olivat siis monessa suhteessa harhakuvitelmia. Näiden harhakuvitelmien syynä oli se, että uuden, nuoren ja nousevan porvarillisen yhteiskunnan ristiriidat esiintyivät vasta alkuasteellaan. Illusorisessa muodossaan nämä vaatimukset ilmaisivat edistyksellistä sisältöä, reaalista yhteiskunnallista tarvetta taistella aikansa elänyttä feodaalista järjestelmää, sen ideologiaa ja laitoksia vastaan. Vallankumouksellisen porvariston edustajat esittivät tässä taistelussa hyvin suurta osaa. He valmistelivat ideologisesti porvarillista vallankumousta. Kohottaessaan edistykselliset, joskin rajoittuneet porvariston luokkavaatimukset kansan yhteisiksi vaatimuksiksi 18. vuosisadan valistajat edistivät joukkojen innostuksen ja tarmon lisääntymistä, joukkojen, jotka raivasivat tieltään aikansa eläneet feodaaliset tukipylväät.

Ideologian luokkaluonne ei aina sulje siitä pois yleisinhimillistä, koko kansalle ominaista sisältöä. Sellainen sisältö oli vanhan ajan edistyneimpien ajattelijain maailmankatsomuksessa, suurissa taiteen tuotteissa. Niiden luojat kykenivät kohoamaan luokkansa rajoitettujen etujen yläpuolelle ja ammentaan kansanviisauden ja kansantaiteen elävistä lähteistä osasivat kuvastaa tuotteissaan elämän totuutta ja kansanjoukkojen etuja.

Kehittyneiden kapitalististen maiden nykyinen porvaristo, joka on jo aikaa sitten muuttunut taantumukseksi ja kansanvastaiseksi voimaksi, esittelee kuitenkin jatkuvasti itsekkäitä

luokkaetujaan koko kansan etuina ja politiikkaansa ja ideologiaansa yleiskansallisina. Sen ideologit kehuskelevat ulkokultaisesti kapitalistista järjestelmää ja porvarillista valtiota, laativat teorioita ja myyttejä, jotka julistavat kansaa hallitsevien „valioiden” vallan oikeutetuksi tai hämäävät luokkavastakohtaisuuksia. Hallitsevien luokkien ulkokultaisuus poliittisella ja aatteellisella alalla kasvaa sitä enemmän, mitä enemmän niiden vallan perusteet sortuvat ja mitä enemmän niiden edut törmäävät kansan ja yhteiskunnan etuja vastaan. Nykyinen porvaristo turvautuu vilpillisiin korulauseisiin vapaudesta ja yhdenvertaisuudesta, moraalista ja demokratiasta hämätäkseen kapitalististen monopolien todellista valtaa. „Vapaan maailman” kyllit takana piilee riiston ja oikeudettomuuden, poliittisen taantumuksen ja militarismin maailma.

Proletariaatti on kaikista luokista ainoa, joka ei tarvitse harhakuvitelmia eikä ulkokultaisuutta, sillä sen luokkana vapautumisen ehdot ovat samalla koko yhteiskunnan riistosta ja luokkavastakohtaisuuksista vapautumisen todellisia ehtoja. Juuri sen vuoksi, että proletaarinen sosialistinen ideologia ilmaisee sellaisen luokan etuja, jonka kutsumuksena on poistaa ainoa riisto ja luokkavastakohtaisuus, se on olemukseltaan koko tulevan ihmiskunnan ideologiaa. Se ei ainoastaan luovu nurinkurisista uskonnollisista ja idealistisista näkemyksistä todellisuuden suhteen, vaan löytää myös selityksen näihin näkemyksiin vanhan yhteiskunnan taloudellisista suhteista. Proletariaatin ideologia on todella tieteellistä ideologiaa. Synnyttyään kapitalistisen yhteiskunnan olosuhteissa työväenluokan vallankumouksellisen taistelun aseena pääomaa vastaan, se kehittyi jatkuvasti ja mitä monitahoisimmin työväenluokan voiton jälkeen rakennettaessa uutta yhteiskuntaa sosialististen tuotantosuhteiden kasvun ja lujittumisen pohjalla.

Yhteiskunnallinen tajunta on siis yhteiskunnallisen olemisen määräämä, tämän heijastusta. Mutta yhteiskunnallinen oleminen, kuten edellä on huomautettu, heijastuu yhteiskunnallisessa tajunnassa eri muodoissa: uskontona, filosofiana, taiteena, moraalina jne. Miten yhteiskunnallisen tajunnan muotojen moninaisuus on selitettävissä ja millainen on niiden välinen suhde?

2. Yhteiskunnallisen tajunnan muodot

Yhteiskunnan kehityksen varhaisissa vaiheissa ei ollut sitä yhteiskunnallisen tajunnan jakautumista, joka on luonteenomaista luokkayhteiskunnalle. Mutta jo alkukantaisessa yhteiskunnassa ihmisille kasaantuu taistelussa luontoa vastaan alkeistietoja luonnonilmiöistä, ravinnon hankkimiskeinoista jne., muodostuu ja siirtyy sukupolvesta toiseen tapoja ja tottumuksia, joista syntyi alkukantaisen yhteiskunnan moraali. Tämän yhteiskunnan kehityksen tietyssä vaiheessa syntyvät ihmisten uskonnolliset kuvitelmat, usko yliluonnollisiin voimiin. Alkukantaiseen yhteiskuntaan johtavat juurensa myös taiteen varhaiset idut (piirustus, laulu, tanssi jne.), jotka kuvasivat ihmisten elämän ja toiminnan eräitä puolia. Sen ajan ihmisten primitiivistä yhteiskunnallista olemista, tuotantovoimien äärimmäisen alhaista tasoa vastasi primitiivinen tajunta, joka vielä oli ikään kuin punottu aineelliseen tuotantoon ja tuskin lainkaan jakautui eri muotoihin. Alkeelliset tiedot ympäröivästä maailmasta, tottumukset, taiteen idut ja myöhemmin uskonnollisetkin kuvitelmat olivat kaikki henkisen kulttuurin muinaisissa muistomerkeissä (kalliopiirustuksissa, seremonioissa ja uskomuksissa, jotka ovat säilyneet takapajuisilla kansoilla) tavallisesti yhdessä, erottumatta toisistaan. Sellaisia tajunnan muotoja kuin filosofia, tiede, poliittinen ja oikeudellinen ideologia ei silloin vielä ollut.

Vasta tuotannon kehittyessä ja työn jakautuessa henkiseen ja ruumiilliseen työhön yhteiskunnallinen tajunta alkaa yhä enemmän haarautua itsenäisiksi aloiksi eli tajunnan muodoiksi.

Luokkien ilmaantuessa syntyvät valtio ja oikeus ja sen yhteydessä ilmaantuu *poliittinen ja oikeudellinen ideologia*, joka ilmaisee hallitsevan luokan käsityksiä yhteiskunnan poliittisesta rakenteesta, valtion ja oikeuslaitoksen luonteesta ja tehtävistä, sodan ja rauhan kysymyksistä jne. Erityiset ihmisryhmät hahmottelevat tätä ideologiaa valtio- ja oikeusteoriaa käsittelevissä teoksissa, poliittisten puolueiden ohjelmissa, perustuslaeissa jne. Hallitsevien riistävien luokkien ideologian vastapainoksi sorreтуille luokille syntyvät luokkataistelun kulussa omat poliittiset ja oikeudelliset katsomuksensa. Siten porvariston poliittista ideologiaa vastaan vaikuttaa kapitalistisessa yhteiskunnassa

työväenluokan poliittinen ideologia, joka on ilmaistu marxilaisten teoksissa ja sosialismin puolesta taistelevan marxilaisen puolueen ohjelmassa ja muissa asiakirjoissa. Kun nykyaikaisen porvarillisen ideologian tehtävänä on puolustella ja perustella työtätekevien riistämistä, kansallista ja siirtomaasortoa, monopolien ja finanssiharvainvallan kaikkivaltaa, jotka pyrkivät hävittämään työtätekevien demokraattiset saavutukset ja syöttämään uuden maailmansodan, on työväenluokan ideologia pääoman vastaisen taistelun ideologiaa, työtätekevien kansainvälisen solidaarisuuden ideologiaa taistelussa rauhan, demokration ja sosialismin puolesta.

Ensin mainittu on epätieteellistä ja taantumuksellista, viimeksi mainittu tiukasti tieteellistä ja johdonmukaisesti vallankumouksellista. SNTL:ssä ja muissa sosialismin maissa työväenluokan poliittiset ja oikeudelliset aatteet ovat kehittyneet ja levinneet laajalti koko kansan tunnustamina. Ne ovat saaneet ilmauksensa näiden maiden perustuslaeissa ja lainsäädännössä sekä valtiiovallan erilaisissa asiakirjoissa.

Poliittisella ja oikeudellisella ideologialla on valtava vaikutus luokkien poliittiseen taisteluun, koko yhteiskunnalliseen elämään, yhteiskunnallisen tajunnan kaikkiin muihin muotoihin: filosofiaan, moraliin, taiteeseen jne.

Luontoa koskevien tieteellisten tietojen syntyminen, kuten edellä mainittiin, oli yhteydessä tuotannollisen toiminnan ja vaihdon kehittämistarpeiden kanssa. Myöhemmin syntyy sellainen yhteiskunnallisen tajunnan muoto kuin *filosofia*. Se syntyy uskonnollisen maailmankatsomuksen vastakohtaksi (materialismi) tai uskonnon loogisena perusteluna ja puolustuksena (idealismi). Filosofia sulki hyvin pitkän ajan piiriinsä ympäröivästä maailmasta saadut tiedot kokonaisuudessaan. Tarvittiin vuosisatoja tietojen kokoamiseen ja systematisointiin, ennen kuin filosofiasta alkoi erottua *tieteen* eri aloja erikoisine tutkimuskohteineen. Tieteellisten tietojen kehityksen perustana on tuotannon ja koko yhteiskunnallisen käytännön kehitys.

Keksiessään luonnon ja yhteiskunnan lakeja, tarkistaessaan keksintöjensä paikkansapitävyyden käytännössä, tiede vuorostaan vaikuttaa suuresti ihmisten käytännölliseen toimintaan. Se tekee mahdolliseksi ilmiöiden ja tapahtumien ennakkolta näkemisen, vaikuttaa niiden kehityksen objektiiviseen kulkuun. Tun-

nettua on Marxin, Engelsin ja Leninin nerokkaiden keksintöjen ja ennakkonäkemyksen merkitys työväenluokan taistelulle vapautuksensa puolesta ja kommunismin rakentamiselle. Tunnettua on D. I. Mendelejevin nerokkaiden keksintöjen merkitys kemiallisten tieteiden ja teollisuuden kehitykselle, Charles Darwinin keksintöjen merkitys biologialle ja maataloudelle. Tiede keksii yhä uusia ja uusia energialähteitä, luo keinotekoisia aineita, joita ei ole luonnossa (mutta tietysti luonnon materiaaleista ja sen lakien pohjalla).

Tieteen saavutusten hyväksikäyttö riippuu taloudellisten suhteiden luonteesta, yhteiskunnallisesta järjestelmästä. Kun kapitalismin olosuhteissa tieteen keksintöjä hyväkseen käyttävien kaikkivaltiaiden monopolien edut sanelevat tieteellisen toiminnan suunnan suuremman voiton saamisen, pääoman vallan lujittamisen ja militarististen tarkoitusten hyväksi, niin sosialismin olosuhteissa tiede palvelee kansaa, sen hyvinvoinnin ja kulttuurin kohottamista. Sosialismi avaa rajattomat mahdollisuudet tieteen edistykselle, turvaa sen merkityksen lisääntymisen yhteiskunnan elämässä. Voittaneen sosialismin maa avasi ensimmäisenä aikakauden, jolloin atomivoimaa käytetään rauhanomaisiin tarkoituksiin, raivasi ensimmäisenä tien ulkoavaruuteen.

Historiassa on paljon esimerkkejä siitä, että tieteelliset tutkimukset sekä luonnontieteiden että yhteiskunnallisten tieteiden alalla kiellettiin ja tiedemiehiä vainottiin, koska nämä tutkimukset olivat ristiriidassa riistävien luokkien luokkaetujen ja ennakkoluulojen kanssa. Tieteelliset keksinnöt ja tutkimusten tulokset saavat usein väärän tulkinnan sen johdosta, että jotkin taantumukselliset filosofiset koulukunnat vaikuttavat tiedemiehiin. Tämä merkitsee, että kehittyäkseen hedelmällisesti tiede tarvitsee oikeaa filosofiaa, jollainen meidän aikanamme on marxilainen filosofia. Saattaessaan tieteen kansan palvelukseen sosialismi samalla vapauttaa sen kaikista ideologisista kahleista, jotka kapitalismin aikana jarruttavat sen kehitystä.

Nykyinen kommunismin laajamittaisen rakentamisen aika-kausi SNTL:ssä, kommunismin aineellisen ja teknillisen perustan luomisen, maan talouden edelleen kehittämisen ja kansan kasvavien aineellisten ja henkisten tarpeiden entistä täydellisemmän

tydyttämisen tehtävä avaavat rajattomat näköalat tieteen kaikkien alojen kukoistukselle.

„Neuvostotiedemiesten kunnia-asiana”, sanotaan NKP:n ohjelmassa, „on varmistaa neuvostotieteen saavuttamat etulinjat tiedon tärkeimmillä aloilla ja vallata *johtava asema maailman tieteessä* kaikilla perusaloilla.”¹

Taide, kuten edellä on sanottu, ilmaantui jo alkukantaisen yhteiskunnan varhaisissa kehitysvaiheissa liittyen läheisesti työprosessiin, ihmisten yhteiskunnallisen käytännön kehitykseen.

Ihmiset loivat taiteen sen vuoksi, että se oli heille todella tarpeen, se vastasi luontoa vastaan käydyn taistelun tarpeita, lujitti heidän yhteisöään, herätti heissä hyödyllisiä tunneilahduksia. Kollektiivisessä työssä muotoutuivat ihmisten esteettinen maku ja tarpeet, käsitykset kauniista.

On tunnettua, että taiteen ensimmäiset jäljet kuuluvat aika-kauteen, jolloin ihminen jo osasi tehdä työkaluja kivistä, luusta ja sarvista, omasi artikuloitun puhekielen, harjoitti kollektiivisesti suurten eläinten metsästystä, ja jolloin yhteiskunnallisessa tuotannossa oli jo alkeellinen työnjako miehen ja naisen välillä. Tältä aikakaudelta on säilynyt kuvia kallioissa ja luolissa sekä kivistä, luusta ja sarvista tehtyjä tuotteita. Silloin syntyivät myös pantomiimi, tanssi ja alkeellinen musiikki.

Ensi aikoina taide oli kiinteä osa ihmisen harjoittamasta ympäröivän maailman vielä jakautumattomasta tiedostamisesta. Sitä mukaa kuin työnjako kehittyi ja yhteiskunnallisen elämän muodot muuttuivat taide erottuu yhä enemmän henkisen toiminnan erikoismuodoksi. Taide niin kuin tiedekin on läpikäynyt pitkäaikaisen historiallisen kehitysprosessin jakautuen eri lajeiksi (arkkitehtuuri, maalaustaide, kuvanveisto, musiikki, tanssi, kirjallisuus jne.).

Toisin kuin filosofia ja tiede, jotka heijastavat maailmaa käsitteiden ja lakien muodossa, taide heijastaa todellisuutta taidekuvien elävässä konkreettisesti aistittavassa muodossa. Näissä kuvissa saavat ilmaisunsa ihmisten asema, heidän katsoimuksensa ja pyrkimyksensä, tunteensa ja mielialansa, toimintansa ja tekonsa. Luokkayhteiskunnan kehityksen jokaisena aikakautena taide heijastaa taistelevien luokkien etuja, on aatteellisena aseena niiden taistelussa.

¹ Tie kommunismiin, s. 590.

Taidetuotteilla, jotka heijastavat oikein todellisuutta (ennen muuta ihmisen elämää, yhteiskunnallista elämää) ja jotka ovat edistyneimpien aatteiden läpitunkemat, on suuri tiedostava merkitys ja ne pystyvät tekemään valtavan aatteellisen ja siveellisen vaikutuksen ihmisiin, kasvattamaan heitä, muovaamaan heidän ajatuksiaan ja tunteitaan, kannustamaan tiettyyn toimintaan. Sellaisia olivat esimerkiksi antiikin yhteiskunnassa Feidiaan, Aiskhyloksen, Sofokleen, Euripideen ym. tuotteet, renessanssin aikakaudella Danten, Rafaelin, Leonardo da Vincin ym. tuotteet, porvarillisten vallankumousten aikakaudella Euroopassa Shakespearen, Rembrandtin, Davidin ym. taideteokset.

Nykyajan taantumuksellinen porvarillinen taide hylkää menneisyyden edistyksellisen perinnön ja esiintyy aatteettomuuden, formalismin ja humanisminvastaisten ajatusten tulkkina. Tätä taidetta vastaan esiintyvät etevimmät kirjailijat ja taiteilijat maailman kaikissa maissa ja ennen muuta kirjailijat ja taiteilijat, jotka ovat yhteydessä työväenluokan sosialistiseen liikkeeseen. Sosialistinen taide jatkaa menneisyyden etevimmän taiteen perinteitä, omaksuu ja rikastuttaa niitä luovalla tavalla uuden, sisällöltään sosialistisen ja muodoltaan kansallisen mitä korkeimman taiteellisen kulttuurin luomiseksi.

Sosialistisen realismin metodi, joka jatkaa ja kehittää menneisyyden realistisen taiteen parhaita perinteitä, vaatii taiteessa *totuudellista, konkreettista ja historiallista todellisuuden taiteellista kuvaamista sen vallankumouksellisessa kehityksessä*. Se ei suinkaan sulje pois taiteellista romantiikkaa, joka ilmaisee meidän päiviemme sankaruutta, kansan tulevaisuuspyrkimysten paatosta, haaveilua tulevaisuudesta. Se vaatii vain, että romantiikan on nojattava elämän totuuteen, todellisuuden lainmukaiseen ja vallankumoukselliseen kehitykseen. Sosialistisen realismin metodi avaa taiteilijoille taiteen kaikilla aloilla laajat mahdollisuudet vapaaseen luomistyöhön kansan hyväksi, lajien, tyylien ja taidekeinojen monipuolisuuteen, jokaisen taiteilijan lahjakkuuden ja hänen yksilöllisten erikoisuuksiensa ilmaisemiseen.

Sosialistisen realismin taiteen aatteellinen luomistyön tärkein periaate on proletaarisen, kommunistisen puoluekantaisuuden periaate. Se seikka, että sosialistinen taide edistää työtätekevien vapauttamista kaikesta sorrosta, edistää kommunismin

asiaa, on korkein ilmaisu sen läheisyydestä kansaan, sen yhteydestä elämään, kansanjoukkojen etuihin ja toiveisiin. Taiteenharjoittajat näkevät sosialistisessa ideologiassa, kommunistisen puolueen aatteellisessa johtotyössä mitä tärkeimmän ehdon sosialistisen yhteiskunnan taiteen kehitykselle. Neuvostokirjailijat ja muut taiteenharjoittajat pitävät tehtävänänsä vahvistaa yhteyttään elämään, kuvata oikein ja taiteellisesti sosialistisen todellisuuden rikkautta ja moninaisuutta, ilmentää kirkkaasti uutta, todella kommunistista ja paljastaa kaikkea sitä, mikä jarruttaa yhteiskunnan liikettä eteenpäin. Taiteen kutsumuksena on kehittää neuvostoihmisessä uuden maailman rakentajan ominaisuuksia, olla ilon ja innostuksen lähteenä miljoonille ihmisille, ilmaista heidän tahtoaan, tunteitaan ja ajatuksiaan, olla heidän aatteellisen rikastuttamisensa ja siveellisen kasvatuksensa välineenä.

Sosialistinen taide kehittyy kommunistisen puolueen aatteellisella johdolla ja palvelee kansaa, sen taistelua kommunismin puolesta. V. I. Lenin lausui: „Taide kuuluu kansalle. Sen tulee laskea juurensa syvälle laajojen työtätekevien joukkojen keskuuteen. Sen tulee olla käsitettävää näille joukoille ja niiden rakastamaa. Sen tulee yhdistää näiden joukkojen tunne, ajatus ja tahto, innostaa niitä. Sen tulee herättää niissä taitelijoita ja kehittää niitä.”¹

Moraali samoin kuin taidekin on yksi yhteiskunnallisen tajunnan varhaisimmista muodoista. Teologit ja idealistit vetoavat usein „ikuiseen moraaliin” todistaakseen, että ihmisten tajunta on riippumaton heidän yhteiskunnallisesta olemisestaan. He johtavat moraalin joko „jumalan käskystä” tai joistakin muista historian ulkopuolella olevista alkulähteistä (absoluuttisesta järjestä, abstraktisesta itsetajunnasta jne.). He väittävät, ettei moraali ole yhteydessä ihmisten reaaliin tarpeisiin ja etuihin kyseisellä aikakaudella; enemmänkin, että se on näiden etujen vastainen, kuten ikuinen on ajallisen, ylevä alhaisen ja taivaallinen maallisen vastainen.

Sellaisen moraalikäsitteen marxilaiset kieltävät epätieteellisenä ja kelvollisena vain joukkojen pettämiseen. „Me kiistämme kaiken sellaisen ihmisen ja luokkien ulkopuolisesta

¹ Lainattu Clara Zetkinin kirjoituksesta, joka on kokoelmassa *Muistelmia Leninistä*, 2. osa, Petroskoi 1958, s. 555.

käsitteestä johdetun siveellisyyden”, V. I. Lenin sanoi. „Sanomme, että se on petosta, että se on peijausta ja työläisten ja talonpoikien järjen pimitämistä tilanherrojen ja kapitalistien eduksi.”¹

Nykyaikaisessa porvarillisessa etiikassa on erilaisia positivismin tyyppiä „koulukuntia” (looginen positivismi, semantiikka, pragmatismi jne.), jotka pelkistävät moraalin säännöt ja arvostukset vain yksilöiden tai tietyn ryhmän subjektiivisten tunteiden, mielenliikutusten, toivomusten ja maun ilmauksiksi. Niinpä loogisen positivismin edustajat (Carnap, Ayer, Stevenson ym.) väittävät, että jos yhdestä ja samasta teosta on esitetty kaksi vastakkaista arvostelmaa, emme voi ratkaista kysymystä, kumpi näistä arvostelmista on oikea ja kumpi väärä, sillä heidän mielestään ei tämän kysymyksen ratkaisemiseksi ole mitään objektiivista arvioperustetta. Käyttäytymisen valinta ja sen moraalinen arvostus on henkilökohtaisen maun ja edun asia. Pragmatismmin kannattajat pelkistävät tämän arvioperusteen hyödyksi tai eduksi, jota siitä saa kyseisessä tilanteessa päätöksen tehnyt subjekti. Tämä merkitsee, että tuollaisten eettillisten käsitysten näkökannalta voidaan mitä tekoa tahansa, miten mielivaltaista ja amoraalista tekoa tahansa pitää oikeutettuna, subjektille edullisena, hyödyllisenä jne.

Moraalin kysymyksiä koskeva subjektivismi ja relativismi ilmenevät selvinä myös eksistentialismin etiikassa. Tämän koulukunnan edustajat (Jaspers, J. P. Sartre ym.) väittävät, että „moraaliset arvot” ovat absoluuttisesti riippumattomat taloudellisista ja yhteiskunnallisista oloista. Eristetty yksilö luo maailmaa „vapaasti”, muodostaa olemuksensa, sen mukana myös „moraaliset arvot”, joista hän yksinään on vastuussa. Eksistentialistit pelkistävät moraaliset arvot niiksi yksilöllisiksi päätöksiksi, jotka yksilö tekee jokaisessa ainutlaatuisessa tilanteessa nojaten vain omaan tajuntaansa. Sen vuoksi he kieltävät kategorisesti moraalin säännöt ja periaatteet, joilla on objektiivisen totuuden merkitys. Sellaisten moraalin sääntöjen ja periaatteiden myöntäminen olisi heidän mielestään yksilön „vapauden” tukahduttamista. Samoin kuin positivistinen etiikka puolustaa eksistentialistien etiikka käyttäytymisessä äärimmäistä individualismia, vieläpä amoraalisuuttakin ja on ilmausta nykyaikaisen porvarillisen ajattelun kriisistä.

Moraali kasvaa siitä, että yhteiskunta tarvitsee sääntöjä, jotka ohjaavat ihmisten käyttäytymistä. Jo yhteiskunnan kehityksen varhaisissa vaiheissa oli tapoja ja tottumuksia, jotka sääntelivät ihmisten suhteita toisiinsa, heimolaisiinsa tai muihin heimoihin. Luokkayhteiskunnassa moraali kasvaa käyttäytymisen periaatteiden, sääntöjen ja normien monisäikeiseksi järjestelmäksi, jotka ilmaisevat tietyn luokan taloudellista, yhteiskunnallista asemaa ja etuja. Näiden sääntöjen valossa tapahtuu

¹ V. I. Lenin, Teokset, 31. osa, s. 277.

ihmisten käytöksen, heidän moraalisten ominaisuuksiensa jne. arvostus hyveen ja paheen kategorioissa. Käyttäytymisen periaatteet, normit ja säännöt ovat luonteeltaan yhteiskunnallisia (luokkayhteiskunnassa luokkaluonteisia) vaatimuksia ihmisen käyttäytymisestä, hänen menettelystään toista ihmistä ja myös yhteiskuntaa kohtaan, omaa tai vihollisluokkaa kohtaan, valtiota ja syntymämaata kohtaan jne. Moraali vaikuttaa yhteiskunnalliseen elämään näiden vaatimusten välityksellä, joita kannattaa (koko yhteiskunnan tai tietyn luokan) yleinen mielipide hyväksyen tai tuomiten ihmisten ne tai nämä teot. Tietyn moraalin hengessä kasvatettu ihminen arvioi alinomaa tekojaan kärsien omantunnontuskia (kyseisen luokan tai koko yhteiskunnan piirissä) yleisesti hyväksytyjen siveellisyysääntöjen rikkomisesta.

Hallitsevana moraalina yhteiskunnassa on vallassaolevan luokan moraalit, joka suojelee (kuten oikeuskin) niitä tukipilareita, joihin kyseinen yhteiskunta nojaa. Tuon moraalin vartiossa on yleinen mielipide, kasvatustjärjestelmä. Uskonto, joka esittää hallitsevan luokan moraalivaatimukset jumalan järkkymättöminä käskyinä, tukee arvovallallaan riistäjien moraalit. Tätä moraalit tyrkytetään koko yhteiskunnalle kirkon, koulun, sanomalehdistön ja myös työtätekevien joukkojen elämänehtojen kautta. Mutta juuri sen vuoksi, että sorretut luokat ja riistäjät ovat vastakkaisia asemaltaan, työtätekevät joukot laativat riistäjien moraalit vastapainoksi myös omat erikoiset siveysperiaatteensa, oman käsityksensä hyveestä ja paheesta, oikeudenmukaisesta ja epäoikeudenmukaisesta, hyvästä ja huonosta. Moraalit kysymysten teoreettinen käsittely (*etiikka*) on luokkayhteiskunnassa tullut filosofian tehtäväksi.

Yhteiskunnan historia osoittaa, että moraalit säännöt, ihmisten käsitykset hyveestä ja paheesta ovat „kansasta toiseen, aikakaudesta toiseen ... muuttuneet niin suuresti, että ne usein ovat toisilleen aivan vastakkaiset”¹. Vieläpä nekin moraalit säännöt, jotka näyttävät siirtyvän aikakaudesta toiseen „muuttumattomina”, ovat todellisuudessa historiallisten ehtojen alaisia, ts. eivät suinkaan ole ikuisia. Esimerkiksi moraalit käsky „älä varasta”, jonka muka jumala on antanut ihmisille ikuisiksi

¹ F. Engels, *Anti-Dühring*, s. 99.

ajoksi, voi säilyä vain niin kauan kuin on olemassa varkautta, ilmiö, joka on sidottu yksityisomistuksen olemassaoloon. Kommunistisessa yhteiskunnassa, missä tuotantovälineiden yhteisomistuksen pohjalla turvataan kulutustarvikkeiden runsaus, missä ihmiset saavat kaiken elämälle välttämättömän tarpeittensa mukaisesti, varkaus katoaa. Ja se merkitsee, ettei tule enää olemaan minkäänlaista mainitun moraaliseenlainen tarvetta.

Kapitalistisessa yhteiskunnassa on kahta perusluokkaa vastaavasti kaksi moraalien perusjärjestelmää: porvarillinen ja proletaarinen. Porvarilliselle moralille on luonteenomaista individualismin ja egoismin periaate. Se vastaa yhteiskunnallisia suhteita, jotka perustuvat tuotantovälineiden yksityisomistukseen, jolloin jokainen näkee toisessa etupäässä hyötymisen kohteen ja pitää kaikkia muita ihmisiä ja kaikkia yhteiskunnallisia yhteyksiä yksityisten tarkoitusperiensä saavuttamisen keinona.¹ Tämä periaate ilmenee porvarillisessa yhteiskunnassa laajalle levinneissä sananparsissa: „ihminen on toiselle ihmiselle susi”, „oma paita ihoa lähinnä”, „jokainen puhalttaa omaan lusikkaansa” jne. Sellaiset sananparret muodostavat jokapäiväisen „moraalin”, jota porvarillisiin tapoihin tottuneet ihmiset todella seuraavat käyttäytymisessään.

Hallitseva riistäjäin luokka tuntee tarvetta puolustaa jokaisen omistajan etuja omistamattomien pyrkimyksiä vastaan ja myös puolustaa yhteisiä etujaan sorrettuja joukkoja vastaan. Siksi se tarvitsee moraalikäskyjä, jotka kasvattavat kunnioittamaan yksityisomaisuutta, olemassa olevaa valtajärjestelmää ja sen julkaisemia lakeja. Ihmisten moraalisen opettajana luokkayhteiskunnassa on sen koko olemassaolon ajan ollut uskonto. Uskonnollisissa käskyissä, jotka jumala muka on antanut kaikille ihmisille ja ikuisiksi ajoiksi, eräiden alkeellisten yhteiselämän normien vakiintumisen ohella pyhitetään moraalisesti kulloinkin vallassaolevan riistäjäluokan herruuden perusteet.

Uskonnollinen moraalinen on sekä entisinä aikoina että nykyisessä porvarillisessa yhteiskunnassa vaateliaasti väittänyt

¹ Individualismilla oli edistyksellinen, humanistinen sisältö, kun se ilmaisi yksilön vastalauseita häntä sitoneita feodaalisia kahteja vastaan. Siitä tuli taantumuksellinen periaate, kun se alkoi ilmaista vain pyrkimystä yksilölliseen voiton tavoitteluun, kilpelyyn ja rikastumiseen toisten kustannuksella.

„hillitsevänsä individualismia”, kasvattavansa „sosiaalisia tunteita” ja sovittavansa yksityiset edut yhteiskunnallisiin. Mutta näillä vaateliaille väitteillä ei ole perustetta. Jokaisen uskonnollisen moraalin pääajatus — yksilöllisen pelastuksen ajatus — on individualismin ja egoismin omalaatuinen ilmaus. Mitä taas tulee uskonnolliseen saarnaan ihmisten keskeisestä veljeydestä, lähimmäisenrakkaudesta jne., niin tämä saarna vain salaa egoismia ja pettää joukkoja utopistisella haaveella veljeydestä ja rakkaudesta riistäjien ja riistettyjen välillä edistämättä mitenkään taistelua porvarillisen yhteiskunnan paheita vastaan.

Proletaarinen moraalit vastaa työväenluokan elämän ja taistelun ehtoja, taistelun, joka vaatii solidaarisuutta, keskinäisapua, huolenpitoa yhteisestä hyvästä, yksityisten etujen alistamista yhteiskunnallisille eduille. Marxilais-leniniläinen puolue auttaa muovaamaan työväenluokan siveellisen tajunnan, esittää selvästi uuden moraalin periaatteet. Proletariaatin vallankumouksellisella moraalilla, erikoisesti sen jälkeen, kun proletariaatti on ottanut käsiinsä poliittisen vallan, on valtava vaikutus yhteiskunnan siveelliseen kehitykseen. Siirryttäessä sosialismiin uusi moraalit pääsee kehittymään monipuolisesti, rikastuu uudesta sisällöstä ja muuttuu kommunistisen yhteiskunnan rakentajien moraaliksi.

Päinvastoin kuin riistäjien itsekkäät katsomukset ja tavat, heidän luokkamoraalinsa, kommunistinen moraalit ilmentää koko työtätekevän ihmiskunnan etuja ja ihanteita. Se on ihmiskunnan oikeudenmukaisin ja ylevin moraalit. Tämän moraalit korkeimpana periaatteena on taistelu kommunismin puolesta, *uskollisuus kommunismille*. „Kommunistisen siveellisyyden perustana on taistelu kommunismin lujittamisen ja täydellisen toteuttamisen puolesta”, sanoi V. I. Lenin. Uudessa yhteiskunnassa tapahtuu toverillisen yhteistyön ja keskinäisavun suhteiden perustalla ihmisten tajunnassa ja käyttäytymisessä olevien yksityisomistuksellisten ja individualististen jäänteiden voittaminen. Uudet ihmiset hylkäävät porvarillisen yhteiskunnan vanhan elämäntapaohjeen: „jokainen omasta puolestaan, jumala kaikkien puolesta”, ja vahvistavat elämänohjeen, joka on kelvollinen sosialistisen yhteiskunnan työhömiskille: „kaikki yhden, yksi kaikkien puolesta”, *yhteistyön ja kollektiivisuuden*, ystävyuden ja keskinäisavun ohjeen. Ihmiset oppivat näkemään henkilökohtai-

sen onnensa perusehdon taistelussa kansan onnen puolesta ja henkilökohtaisen perusetunsa yhteisissä eduissa. Sosialistisessa yhteiskunnassa elämän ja toiminnan kaikki ehdot kasvattavat ihmisiä sellaisen moraalin hengessä. Ihminen ei ole siellä yksinäinen olento, hän tuntee alinomaan yhteiskunnan ja valtion pitävän huolta hänestä. Sen vuoksi ihmisiltä häipyä pyrkimys voitontavoitteluun, yksityisomistukseen, ja heille kehittyä kollektivismin tunne. „Kommunistit hylkäävät porvarillisen yhteiskunnan moraalin, missä käsite 'minun' on korkein periaate ja toisten rikastuminen on mahdollista vain toisten köyhdyttämisen kustannuksella, missä viljellään turmelevaa itsekkyyden ajattelutapaa, voiton tavoittelua ja rikastumisen himoa. Kommunistit asettavat yksityisomistuksen maailman vastakohtaksi yhteiskunnallisen omistuksen, porvarillisen individualismin vastakohtaksi toverillisuuden ja yhteisyyden periaatteen.”¹

Kommunistinen moraalit on mahtava voima kasvatuksessa, koska se edistää objektiivista „ihmisen luonteen” uudistumisen prosessia uusissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa, tukee ihmisten välisissä suhteissa sitä uutta, mikä kasvaa elämässä. Se ei ammenna siveellisten käsitteiden ja tunteiden, hyveestä ja paheesta muodostuneiden käsitysten sisältöä jumalan „ikuisista käskyistä”, vaan objektiivisesti kypsyneistä tarpeista taistella uuden yhteiskunnan puolesta, ylevimpien ja oikeudenmukaisimpien ihanteiden puolesta, työtätekevien onnen puolesta, kansojen välisen rauhan puolesta.

Tämän taistelun ehdoista ja tarpeista, uuden yhteiskunnan rakentamisen tehtävistä johtuvat yhteiskunnan jäsenten velvollisuudet, heidän yhteiskunnalliset *velvollisuutensa*, siinä muodostuu heidän *omatuntonsa*, ts. moraalisen vastuun tajunta (käsitys ja tunne) omasta käytöksestään, toisten ihmisten kohtaloista, kotimaan ja ihmiskunnan kohtaloista. Tietoiset kommunistit puolustajat eivät pidä velvollisuuksiaan ja vastuullisuuttaan niiden täyttämistä jonakin heille ulkoapäin tyrkytettynä vaan elämänsä asiana, sisäisen vakaumuksen asiana, ts. *moraalisena velvollisuutenaan, omantuntonsa asiana*.

Taistelu kommunismin puolesta ja kommunismin rakentaminen tapahtuu historiallisesti muodostuneiden isänmaiden

¹ Tie kommunismin, s. 120.

puitteissa. Kotimaan, sen kielen ja kulttuurisaavutusten rakastaminen on pääomaa vastaan taistelevan työväenluokan siveellisen tajunnan erottamattomana aineksena. Sitä ei voi erottaa työläisten ja työtätekevien kansainvälisestä solidaarisuudesta taistelussa yhteisen asian puolesta, vihasta kotimaan ja muiden kansojen sortajia kohtaan. Sosialistisissa maissa työtätekevien kotimaanrakkautta ei voi erottaa heidän uskollisuudestaan sosialismin yhteiskuntajärjestelmälle. Sosialistisen maailmanjärjestelmän muodostuttua sosialistisen kotimaan rakastaminen sulautuu uskollisuudeksi koko sosialististen maiden ystävyysliitolle. Samalla sosialistinen isänmaanrakkaus ja kansainvälisyys merkitsevät veljellistä solidaarisuutta kaikkien maiden työtätekeviä kohtaan, kaikkia kansoja kohtaan taistelussa rauhan ja edistyksen puolesta, suvaitsemattomuutta kaikkia rotu- ja kansallisuusvihän ilmiöitä, rotuerottelun, nationalismin ja kosmopolittismin taantumuksellista ideologiaa kohtaan.

Kommunismmin rakentajat osoittavat uskollisuutta kommunistille, solidaarisuutta ja yhteiskunnallisen — isänmaallisen ja kansainvälisen — velvollisuuden tajua ennen muuta *tunnollisessa työssä yhteiskunnan hyväksi, säästäväisessä ja huolehtivassa suhtautumisessa yhteiskunnalliseen omaisuuteen*. „Kommunismi alkaa siellä”, Lenin kirjoitti, „missä ilmaantuu uhrautuva, raskaan työn voittava *tavallisten työläisten* huolenpito työn tuottavuuden kohottamisesta, huolenpito siitä, että varjellaan *jokaista puutaa viljaa, hilltä ja rautaa* sekä multa tuotteita, jotka eivät koidu työntekijäin omaksi eivätkä heidän ’lähimmäistensä’ hyödyksi, vaan joutuvat ’etäisille’, so. koko yhteiskunnalle...”¹

Huolehtiminen ei ainoastaan itsestään eikä „lähimmäisestäään” (kuten esimerkiksi uskonnollinen moraali opettaa), vaan „etäisestä”, ts. kaikista työhimisistä ja yhteiskunnallisista eduista onkin kommunistiseen työhön, yhteiskunnalliseen omaisuuteen, työkuriin jne. suhtautumisen siveellisenä sisältönä. Tämä suhde työhön ilmenee työtätekevien sosialistisessa kilpailussa, kommunistisen työn eri muotojen kasvussa, esimerkiksi siinä, että kasvavat kommunistisen työn kollektiivit, joiden jäsenet pyrkivät kohottamaan työn tuottavuutta, oppivat sovelta-

¹ V. I. Lenin, Teokset, 29. osa, s. 405.

maan uusinta tekniikkaa ja edistyneimpiä työmenetelmiä ja taistelevat samalla menneisyyden rumia tapoja vastaan, joita on säilynyt osassa työtätekeviä (juoppous, sosialistisen yhteiselmän sääntöjen rikkominen jne.). Soveltaen työn mukaisen palkan periaatetta ja aikaansaaden siten työntekijäin aineellisen kiinnostuksen työn tuloksiin sosialismi kehittää samaan aikaan moraalisia virikkeitä työhön, kasvattaa sellaista käsitystä, että työ on merkitykseltään yhteiskunnallinen asia ja että se on velvollisuuden ja kunnian asia. Yhdistäen työn aineelliset ja moraaliset virikkeet sosialismi opettaa pitämään työtä terveen ihmisen tarpeena, kasvattaa tottumusta ja tarvetta tehdä työtä yhteiseksi hyväksi.

Kommunistinen moraalio opettaa työntekijöitä solidaarisuuteen ja keskinäiseen apuun työssä ja olemaan leppymätön vetelehtimistä, ahnehtimista ja loiselämää kohtaan. „*Ken ei työtä tee, hänen ei syömänkään pidä*”, on sosialismin perussääntö, joka ilmaisee sen, että uusi yhteiskunta on syvästi kansan yhteiskunta. Kommunistinen moraalio kasvattaa kunnioittamaan kaikenkaltaista hyödyllistä työtä, se kasvattaa kollektiivin kunnian ja ylpeyden tunnetta työn tuloksia kohtaan, jotka edistävät yhteiskunnan kehitystä eteenpäin. „Kaikki työt, olkootpa ne kuinka likaisia ja vaikeita tahansa, meidän on järjestettävä niin, että jokainen työläinen ja talonpoika sanoisi itselleen: olen vapaan työn suuren armeijan sotilas ja kykenen itse järjestämään elämäni ilman tilanherroja ja kapitalisteja, kykenen pystyttämään kommunistisen järjestyksen.”¹ Tämä suuren työn armeijan jäseniksi, uuden yhteiskunnan isänniksi ja rakentajiksi itsensä tuntevien työhmiesten uusi itsetietoisuus on juuri sosialistisen yhteiskunnan ihmisten *kunnian ja arvon* tajuamista ja tuntemista. Tämä tunne ei ilmene vain työssä, vaan myös taisteluissa vihollisia vastaan sosialistista isänmaata puolustettaessa. Tehdessään valan neuvostosoturi sitoutuu puolustamaan kotimaataan „miehekkäästi, taitavasti, arvokkuudella ja kunnialla säästämättä vertaan ja henkeäkänkään saavuttaakseen täyden voiton vihollisista”.

Kommunistinen moraalio vaatii huomiota, huolenpitoa ja kunnioitusta ihmistä, suurinta maailmassa olevaa arvoa kohtaan.

¹ V. I. Lenin, Teokset, 31. osa, s. 285.

„Ihminen on toiselle ihmiselle susi”, kuuluu vanha sananparsi, joka luonnehtii ihmisten välistä suhdetta yksityisomistukseen perustuvan yhteiskunnan oloissa. „Ihminen on toisen ihmisen ystävä, toveri ja veli” on neuvostomaassa juurtuneen sosialistisen humanismin vaatimus. Se on ihmisten, kommunismin rakentajien keskeisen toverillisen yhteistyön ja keskinäisavun suhteiden kehityksen synnyttämä. Humanismi sanan laajassa mielessä sulautuu kommunismiin, sillä puolueen korkein tavoite, kommunismin rakentaminen, merkitsee myös, että toteutetaan täydellisesti puolueen tunnus: „Kaikki ihmistä varten, kaikki ihmisen hyväksi.” Kommunistinen moraalit vihaa leppymättömästi ihmisen sortamisen kaikkia muotoja, kaikkea sitä, mikä alentaa ihmisarvoa. Se ei siedä halpamaisuutta, teeskentelyä (ulkokultaisuutta), huliganismia, panettelua jne. Se on humanistista tämän sanan parhaassa mielessä, sillä se ilmentää sellaisen yhteiskunnallisen järjestelmän suhteita, missä käsitettä „ihminen” sovelletaan tasavertaisesti mieheen ja naiseen, minkä tahansa kansakunnan, ihonvärin ja ammattialan ihmisiin, missä yhteiskunta vaatiessaan jokaista työskentelemään kykyjen mukaan huolehtii jokaisesta ihmisestä, hänen työnsä ja elämänsä ehtojen parantamisesta, hänen kaikkien kykyjensä ja lahjojensa kehittämistä, todella inhimillisten suhteiden kehittämistä ihmisten välillä sekä työssä että yksityiselämässä.

Sosialistisessa yhteiskunnassa naisesta on tullut vapaa ja täysi oikeuksia nauttiva yhteiskunnan jäsen. Samoin kuin miehellä hänellä on mahdollisuus päästä kaikille toiminnan aloille. Kommunistinen moraalit tuomitsee päättävästi porvarillisten tapojen jälkeenjättämät piirteet sukupuolten välisissä suhteissa, se vaatii vakavaa suhtautumista rakkauteen, avioliittoon ja perheeseen. „Vallankumous”, Lenin lausui keskustelussa C. Zetkinin kanssa, „vaatii joukoilta ja yksilöltä voimiensa keskittämistä ja jännittämistä... Hillittömyys sukupuolielämässä on porvarillista: se on rappion tunnusmerkki. Proletariaatti on nouseva luokka. Se ei kaipaa päihtymystä, joka huumaisi tai kiihottaisi sitä. Se ei tarvitse sukupuolihillittömyyden päihdytystä eikä alkoholin päihdytystä... Itsehillintä, itsekuuri ei ole orjuutta; ne ovat välttämättömiä rakkaudessaakin.”¹

¹ Muistelmia V. I. Leninistä, 2. osa, s. 588.

Kommunistinen moraalit torjuu päättävästi niin sanotun „vapaan rakkauden” tämän sanan porvarillisessa mielessä, ts. tilapäisrakkauden, joka pitää „aviollisia siteitä” ahtaina, julistaa aviopetoksen oikeutetuksi jne. Tätä „vapaata rakkautta” vastaan sosialismi asettaa „rakkausavioliiton”, ts. puolisoitten välitten suhteitten siveelliseen puhtauteen perustuvan lujan avioliiton, joka edellyttää *puolisoiden keskeistä rakkautta, keskinäistä kunnioitusta perheessä, huolenpitoa lapsista, näiden kasvattamisesta* sosialistisen yhteiskunnan arvoisiksi pojiksi ja tyttäreiksi. Yhteiskunta antaa lisääntyvässä määrässä apua perheelle lasten kasvattamisessa.

Sosialistisen yhteiskunnan yleinen mielipide tuomitsee ankarasti yritykset puolustella kevytmielistä suhtautumista perheeseen, irstailua, monivaimoisuutta jne. joita perustellaan sillä, että elämäntapa on „yksityisasiä”. Pyrkimys irrottaa kotielämä, yksityiselämä yhteiskunnallisesta elämästä ja yhteiskunnallisesta valvonnasta on jäännös porvarillisesta käsityksestä. Yleinen mielipide vaatii kommunistisen moraalin sääntöjen noudattamista elämäntavoissakin, taistelee moraalisia heikkouksia vastaan, sillä sellaiset heikkoudet aiheuttavat vahinkoa sekä työntekijälle itselleen että häntä ympäröiville ihmisille ja yhteiskunnan eduille. Kokemus osoittaa, että yhteisön ääni ja yleisen mielipiteen moraalivoima pelastavat monia ihmisiä moraaliselta rappiolta elämäntavoissa ja palauttavat heidät kommunismin suuren asian puolesta taistelevien riveihin. Samalla yhteiskunta torjuu pikkumaisen puuttumisen yksityiselämään.

Yhteiskuntamme tärkeimmät moraaliset vaatimukset, sen siveelliset periaatteet on hahmoteltu lyhyesti *kommunismien rakentajan moraalisäännösten* täsmällisissä ja selvissä määritelmässä, jotka sisältyvät NKP:n ohjelmaan. Tämä säännöstö sisältää seuraavat siveelliset periaatteet:

— uskollisuus kommunismin asialle, rakkaus sosialistista synnyinmaata ja sosialismin maita kohtaan;

— tunnollinen työnteko yhteiskunnan hyväksi: ken ei työtä tee, hänen ei syömänkään pidä;

— jokaisen huolenpito yhteiskunnallisen omaisuuden säilymisestä ja kartuttamisesta;

— yhteiskunnallisen velvollisuuden selvä tajuaminen, leppymätön suhtautuminen yhteiskunnan etujen loukkaamiseen;

— kollektivismi ja toverillinen keskinäisapu: jokainen kaikkien ja kaikki yhden puolesta;

— humaniset ihmisten väliset suhteet ja keskinäinen kunnioitus: ihminen on toisen ihmisen ystävä, toveri ja veli;

— rehellisyys ja totuudellisuus, siveellinen puhtaus, koruttomuus ja vaatimattomuus yhteiskunnallisessa ja yksityiselämässä;

— keskinäinen kunnioitus perheessä, huolenpito lasten kasvatuksesta;

— suvaitsematon suhtautuminen epäoikeudenmukaisuuteen, toisten kustannuksella elämiseen, epärehellisyyteen, kiipeilyyn ja etuiluun;

— Neuvostoliiton kaikkien kansojen ystävyys ja veljeys, suvaitsematon suhtautuminen kansallisuus- ja rotuvierokseen;

— leppymättömyys kommunismin, rauhan ja kansojen vapauden vihollisia kohtaan;

— veljellinen solidaarisuus kaikkien maiden työtätekevien, kaikkien kansojen kanssa.

Nämä periaatteet eivät suinkaan ole abstraktisia vaatimuksia, joita tyrkyttäisiin ihmisille ulkoapäin. Ne vastaavat socialistisen järjestelmän luonnetta, kommunismin rakentamisen tehtäviä ja ne ovat muuttuneet miljoonien työihmisten elämäntavaksi, niistä on tullut heidän omatuntonsa. Samalla ne ovat suuntaviivana, jonka mukaan yhteiskuntamme kaikkien työihmisten, koko nuorisomme on suunnistauduttava valmistautuessaan ansiokkaaksi astumaan kommunismin rakentajien nykyisen sukupolven tilalle.

Moraalisäännöstö käsittää kaikki perustavaa laatua olevat siveelliset suhteet: yksilön suhteen yhteiskuntaan ja yhteiskunnallisiin etuihin, yksilön yhteyden kollektiiviin; suhtautumisen synnyinmaahan ja muihin kansoihin; suhtautumisen työhön ja yhteiskunnalliseen omaisuuteen; ihmisen suhtautumisen toiseen ihmiseen; perhesuhteet.

Säännöstöön kuuluvat elimellisesti myös eräät tavalliset siveellisyyssäännöt, jotka ovat olleet olemassa yhteiskunnassa tuhansia vuosia.

„Tavalliset siveellisyyden ja oikeudenmukaisuuden normit, joita riistäjien valtakaudella on runneltu ja rikottu julkeasti,

kommunismi tekee niin yksilöiden kuin kansojenkin välisissä suhteissa noudatettaviksi järkkymättömiksi elämänohjeiksi. Kommunistiseen moraaliin sisältyvät tärkeimmät yleisinhimillisen moraalin normit, joita kansanjoukot ovat kehittäneet vuosituhansien kuluessa taistellessaan yhteiskunnallista sortoa ja siveellisiä paheita vastaan.”¹

Porvarilliset ideologit sanovat, että kommunistinen moraalit on kaiken aikaisemman moraalin kieltämistä, että marxilaiset kieltävät kaiken periytyvyyden moraalin kehityksessä, moraalin edistyksen, yleisinhimillisten moraalisten arvojen kasaantumisen. Mutta näinhän ei asia ole. Marxilaisuus väittää, että edistyneimpien luokkien moraalisissa, niiden eettillisissä järjestelmissä, jotka ovat ilmaisseet jossakin määrin yhteiskunnan kehityksen tarpeita, kansanjoukkojen etuja, on ollut myönteinen sisältö, joka ei ole hävinnyt seuraavina aikakausina, vaan jota uudet edistyneimmät yhteiskunnalliset voimat ovat kehittäneet eteenpäin.

Kansa on ihmiskunnan parhaimpien moraalisten arvojen luoja. Se on luonut niitä sitkeässä työssä ja taistelussa vapautuksensa puolesta. Rehellisyys, totuudellisuus, koruttomuus, vaatimattomuus, vanhojen kunnioittaminen, ahkeruus, keskinäinen kunnioitus perheessä — nämä ja muut moraalin normit ovat työtätekevien kehittämiä vuosisatojen kuluessa. Menneinä historiallisina aikakausina moraalin yleisinhimillinen sisältö näkyi erikoisen selvästi vapauden puolesta tapahtuneiden kansanjoukkoliikkeiden nousun aikoina, jolloin ihmiset olivat laajalti kiinnostuneet yhteiskunnallisista eduista ja alistivat kaiken henkilökohtaisen palvelemaan näitä etuja. Sellaisina aikakausina muovautuivat ihmisten parhaimmat moraaliset ominaisuudet, heidän uskollisuutensa yhteiselle asialle, keskinäisapu, miehuullisuus, sankaruus, uhrautuvaisuus jne. Yksi tärkeimmistä moraalin kehityksen lainmukaisuuksista on yhteiskunnan moraalisten edistyksen elimellinen yhteys kansanjoukkojen historiaan, niiden työhön ja taisteluun vapautumisensa puolesta.

Taantumuksellinen porvaristo poikee meidän aikanamme moraalin yleisesti hyväksytyjä alkeellisimpiäkin normeja, osoittaen kyynillisyyttä, moraalityttömyyttä ja julmuutta. Se viljelee eläimellisiä vaistoja ihmisissä, kohottaa kilvelle ihmisvihan ja rosvouksen. Se on erittäin luonteenomaista fasismin ideologialle ja käytännölliselle toiminnalle.

¹ Tie kommunismiin, s. 580.

Sitä vastoin sosialismin järjestelmä kehittyessään kommunismiin tuo ilmi entistä enemmän humanisen luonteensa, hävittää sen mitä egoistisista tavoista ja perinteistä on vielä jäljellä, opettaa ihmiset noudattamaan vapaaehtoisesti yleisiä siveysnormeja ja inhimillisen yhteiselämän sääntöjä. Sen mukaisesti kommunistinen moraalio osoittaa yhä enemmän yleisinhimillisen sisältönsä. Kommunismin laajamittaisen rakentamisen vaiheessa kommunistisen moraalio merkitys lisääntyy entistä enemmän. Kommunismi ja kommunismin rakentaminen edellyttävät hyvin tietoisien, moraalioilta ominaisuuksiltaan erittäin kehittyneen ihmisen kasvattamista, siveellisten tekijäin (hallinnollisiin verraten) vaikutuspiirin entistä suurempaa laajentumista ihmisten välisten keskinäissuhteiden sääntelyssä.

Uskonto kuten muutkin yhteiskunnallisen tajunnan muodot on ihmisten yhteiskunnallisen olemisen tiettyjen ehtojen synnyttämä. Vastoin teologiien ja idealistien väitteitä on jo aikaa sitten todistettu, ettei ajatus jumalasta ole mikään ihmisellä syntymästä asti oleva luontainen aate ja ettei yleensä ole mitään ns. synnynnäisiä aatteita, uskonnollisia, moraalioisia, filosofisia eikä muita.

Kuten historialliset tutkimukset osoittavat, uskonto ei ole ollut olemassa ikuisesti. Alkukantaisen yhteiskunnan kehityksen varhaisimmissa vaiheissa uskontoa ei ollut. Alkukantaisten ihmisten mielteet jäivät vielä niihin puitteisiin, joissa heijastuivat välittömästi heidän suhteensa luontoon ja alkukantaisen yhteisön jäseniin. Äärimmäisen karut elämänehdot, voimattomuus taistelussa luontoa vastaan, pelko sen luonnonvaraisia ja ankaria voimia kohtaan, joista riippui ihmisten elämä, tietämättömyys ja se, ettei tunnettu ilmiöiden todellisia syitä, synnyttivät uskonnon — fantastiset mielteet yliluonnollisista ihmisten kohtaloista ohjaavista olennoista, uskon jumaliin ja niiden palvomisen.

Luokkayhteiskunnan ja sen ristiriitojen syntyessä ihmisiä hallinneisiin luonnonvoimiin liittyivät ainakin yhtä ankarat yhteiskunnalliset voimat, jotka aiheuttivat ihmisille vielä suurempia onnettomuuksia kuin tulvat, maanjäristykset, kulkutaudit jms. Nämä yhteiskunnalliset voimat olivat ihmisille yhtä salaperäisiä ja arvoituksellisia kuin heitä hallitsevat luonnon valtoimet voimatkin. Luokkayhteiskunnassa uskonnon perusjuu-

riksi tulivat riiston ja yhteiskunnallisen sarron suhteet. Hallitsevat riistäjaluokat käyttävät uskontoa ja kirkkoa luokkasarron ja riiston lujittamisen henkisenä välikappaleena. „Orjat, totelkaa herrojanne” — tämä uskonnollinen jumalan nimessä annettu käsky herättää sorretuissa nöyrytymystä ja alistumista sortajien valtaa kohtaan.

Uskonnon historia osoittaa, että ihmisten kuvitelmat jumalista ovat olleet yhteiskunnan kehityksen eri vaiheissa erilaisia. Sukuyhteiskunnassa oli olemassa sellainen uskonnon muoto kuin totemismi, ts. ihmisten usko sukulaisuuteensa joidenkin eläinten tai kasvien kanssa ja niiden palvominen. Tämä uskonnon varhainen muoto ilmensi fantastisessa muodossa ihmisten suhdetta niihin eläimiin ja kasveihin, jotka esittivät olennaista osaa sukuyhteisön elämisessä ja toiminnassa; alkukantainen ihminen siirsi suvun sisäiset verisukulaisuussuhteet myös ympäröivään luontoon, eläimiin ja kasveihin.

Sukujärjestelmän myöhemmissä vaiheissa, sen rappeutumisen ja luokkien muodostumisen aikakaudella syntyi heimojumalien palvonta yhteiskunnallisen olemisen uusien ehtojen fantastisena heijastuksena. Heimojumalat eivät olleet ainoita eivätkä kaikkivoipia, niiden kunnioittaminen rajoittui kyseisen heimon puitteisiin. Homeroksen jumalat, jotka asuivat Olympos-vuorella, toimivat kuin tavalliset kuolevaiset, pitivät juhlia, riitelivät, rakastivat, taistelivat, punoivat juonia toisiaan vastaan, kerskuivat voitoillaan jne. Ne olivat voimakkaita mutta eivät kaikkivoipia ja ihmisistä niitä erotti vain kuolemattomuus.

Heimollittojen ja varhaisten valtioiden muodostamisen prosessissa heimojumalista erottui ylijumala, jonka vallan alaisia toiset jumalat olivat. Yhteiskunnassa vallinneen hierarkian mukaisesti syntyi jumalien hierarkia, niiden joko mahtavampiin ja vähemmän mahtaviin.

Idän suurissa despoottisissa monarkioissa syntyi useiden jumalien palvonnan asemesta yhden jumalan palvonta, ja tälle jumalalle siirtyivät muiden jumalien ominaisuudet; jumala julistettiin ainoaksi ja kaikkivoivaksi. Engelsin sanojen mukaan „ainoa jumala ei olisi milloinkaan voinut ilmestyä ilman ainoaa kuningasta... lukuisia luonnonilmiöitä valvova yksi ainoa jumala, joka yhdistää vastakkaiset luonnonvoimat, on vain kopio yhtenäisestä itäisestä despootista, joka näennäisesti tai todellisesti yhdistää etujensa puolesta vastakkaisia ihmisiä”¹.

Monoteistisissäkin (monoteismi — yksijumaluus) uskonnoissa on kuitenkin säilynyt tavallisesti polyteismin (monijumaluuden) piirteitä. Kristinuskossa, joka syntyi ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla, Rooman valtakunnan rappion kaudella, yksi jumala esiintyy kolmena persoonana. Niiden rinnalla kunnioitetaan jumalan äitiä, enkeleitä, apostoleja, pyhimyksiä jne. Myös kristillisen pääjumalan, Kristuksen, myyttillinen hahmo on kristinuskon syntymisen jälkeen kokenut varsin suuria muutoksia. Erilaiset yhteiskunnalliset luokat ja ryhmät ovat muuttaneet tätä hahmoa omien käsitystensä mukaan jumaluudesta. Kalihoffin sanojen mukaan „Kristuksen hahmo ilmentää

¹ Karl Marx—Friedrich Engels, Gesamtausgabe, 3. Abt., Bd. 4, S. 46.

milloin kreikkalaisen ajattelijan, milloin Rooman keisarin piirteitä, sitten se saa feodaaliherran, ammattikuntamestarin, piinatun maorjatalonpojan ja vapaan kaupunkilaisen piirteitä”¹.

Uskonto jatkaa olemassaoloaan teknillisesti korkealle kehityneessä kapitalistisessakin yhteiskunnassa, sillä kapitalistinen yhteiskunta ei poista vaan vieläpä lisääkin uskonnon olemassaolon yhteiskunnallisia syitä. Lenin kirjoitti uskonnon yhteiskunnallisista syistä kapitalistisessa yhteiskunnassa seuraavaa: „Työätekevien joukkojen sosiaalinen puristustila, heidän näennäinen täydellinen voimattomuutensa kapitalismin sokeiden voimien edessä, kapitalismin, joka aiheuttaa tavalliselle työväelle joka päivä, joka tunti mitä hirvittävimpiä kärsimyksiä ja tavatonta tuskaa tuhat kertaa enemmän kuin mitkään sodat, maanjäristykset ym. sentapaiset poikkeukselliset tapahtumat,—juuri siinä on uskonnon syvin juuri nykyaikana.”²

Riistävät luokat käyttävät uskontoa joukkojen henkisen orjuuttamisen välineenä. Uskonto lohduttaa sorrettuja, taivuttaa heidät riistäjien herruuteen, julistaa nöyryymistä, tottelevaisuutta ja alistumista herrojen valtaan, maallisten hyvyyskien halveksimista taivaissa saavutettavan „ikuisen autuuden” nimessä. Saarnatessaan joukoille maallisista hyvyyksistä luopumista uskonto vaatii herroilta vain halpahintaista hyväntekeväisyyttä, joka erään vanhan sosialistin lausunnon mukaan „palauttaa lusikoilla yksityisille henkilöille sen, mitä se kokoa joukoilta täysin lapioin”.

Uskonto ja kirkko eivät siedä vapaata ajattelua. Ne vaativat ehdotonta alistumista „jumalan tahtoon”. Ensimmäinen synti oli raamatun tarun mukaan se, että ihminen maistoi kielletyn tiedonpuun hedelmiä, ts. alkoi ajatella. Hän rikkoi siten jumalan tahtoa vastaan. Jumalan tahtoon tulkitsijoina pidetään uhripappeja, pappeja ja muita kirkonmiehiä. Jumalan tahtoon alistuminen on siten alistumista kirkon valtaan, jossa hallitsevat luokat ovat aina nähneet omien luokkaetujensa puolustamisen välineen. Kun taas sorretut joukot alkoivat tulkita „jumalan tahtoa” omalla tavallaan omien käsitystensä mukaisesti, hallitseva kirkko vainosi julmasti näitä tulkintoja kerettiläisyytenä. Keski-aikana katolinen kirkko perusti salaisen tuomioistuimen (inkvisition) taistelemaan „kerettiläisiä” vastaan ja tuomitsi roviolla poltettaviksi monia tuhansia ihmisiä, näiden joukossa myös monia etevä ajattelijoita, sekä heidän teoksiaan.

¹ Karl Kautsky, Der Ursprung des Christentums, 1923, S. 22.

² V. I. Lenin, Teokset, 15. osa, s. 403.

Tiede ja uskonto ovat sovittamattomat. Uskonto ja kirkko ovat aina olleet ja ovat edelleenkin tieteellisen tiedostamisen vihollisia, mikä ei kuitenkaan estä Vatikaania ja muita uskonnollisia järjestöjä leikittelemästä tieteen kanssa, tekemästä vilpillisiä yrityksiä „sovittaa” sen keksinnöt uskonnon dogmien kanssa.

Kirkko on pyhittänyt orjuuden ja maaorjuuden, julistanut pannaan (kirkonkirkoukseen) niitä, jotka ovat pyrkinet hävittämään yhteiskunnallisen sorron. Se puolustelee kapitalistisen orjuuden järjestelmää. Vuonna 1931 katolisen kirkon silloinen päämies paavi Pius XI julisti kiertokirjeessään kapitalismin ja palkkatyön laitokseksi, joka vastaa jumalan tahtoa. „Ottakoot työläiset ilman katkeruutta paikan, jonka jumalan kaitselmus on heille osoittanut”, sanottiin tässä kiertokirjeessä. Myös paavi Johannes XXIII puolusti vuonna 1961 julkaisemassaan kiertokirjeessä kapitalismin järjestelmää käyttäen hyväkseen nykyaikaisten porvarillisten „kansankapitalismin” teorioiden aatteellista asevarastoa.

Katolinen kirkko on mahtava monihaarainen uskonnollinen ja poliittinen järjestö, jolla on käytössään valtavia pääomia, irtainta ja kiinteää omaisuutta. Sen keskus, Vatikaani, on osakeyhtiö, monien kansojen henkisen orjuuttamisen ja riiston korporaatio. Vatikaani on tukenut fasistisia järjestelmiä ja kannattaa kaikenkaltaista taantumusta, esiintyy taantumuksellisten salaliittojen innoittajana. Vatikaani toteuttaa taantumuksellista politiikkaansa kristillisten, katolilaisten puolueiden ja muiden järjestöjen avulla. Voimistaakseen vaikutusvaltaansa työläisiin ja taistellakseen kommunismia vastaan kirkko on esittänyt vilpillisen ns. „kristillisen sosialismin” aatteen, harjoittaa laajalti sosiaalista demagogiaa toimien todellisuudessa henkisenä nuijana riistäjäluokkien käsissä.

Edistyksellinen filosofinen ja tieteellinen ajattelu on ammoista ajoista noussut taisteluun uskontoa vastaan. Merkitsevän työn ihmisten tajunnan vapauttamiseksi uskonnollisista ennakkoluuloista tekivät vanhan ajan materialistiset filosofit, erikoisesti Demokritos, Epikuros ja Lucretius Carus, jotka torjuivat uskonnollisen tarun jumalan suorittamasta maailmanluomisesta, jumalien puuttumisesta luonnon ja ihmisten elämään, sielun kuolemattomuudesta jne. Heidän perinteitään jatkoivat uuden ajan materialistit, erikoisesti Spinoza ja 18. vuosisadan ranskalaiset materialistit. Viimemainitut, kuten edellä jo sanottiin, taistelivat päättävästi uskontoa ja kirkkoa vastaan ja tekivät erikoisen paljon vapauttaakseen järjen uskonnollisten ennakkoluulojen vallasta. Mutta vanhojen materialistien harjoittama uskonnon arvostelu ei vielä nojannut materialistiseen historiankäsitykseen. Vanhat materialistit näkivät uskonnon alkusyyin pääpiirteittäin ihmisten tietämättömyydessä ja kirkonmiesten

harjoittamassa ihmisten pettämisessä. He eivät ymmärtäneet, että uskonnolla on syvät ihmisten yhteiskunnalliseen olemiseen juurtuneet objektiiviset syyt ja luulivat voivansa voittaa uskonnon pelkällä valistustoiminnalla.

Marxilaisuus otti taistelevan ateismin lipun vanhoilta materialisteilta. Samalla se asetti uskonnon tietoisesti arvostelun tieteelliselle pohjalle. Se osoitti, että luokkayhteiskunnassa ei taistelua uskontoa vastaan voi pelkistää ainoastaan valistustoiminnaksi. Uskonnonvastaisen taistelun pitää olla ennen muuta taistelua niitä yhteiskunnallisia olosuhteita vastaan, jotka synnyttävät uskontoa, niitä yhteiskunnallisia voimia vastaan, jotka tukevat sitä lujittaakseen herruuttaan ja sortaakseen joukkoja.

Vaikka kapitalistisen yhteiskunnan olosuhteet edistävät uskonnollisten ennakkoluulojen säilyttämistä (koska uskonnon yhteiskunnalliset juuret säilyvät), vaikka hallitseva luokka tukee ja levittää näitä ennakkoluuloja, on uskonnolle silti annettu nykyisin kapitalistisissakin maissa voimakkaita iskuja työväenluokan taistelun ja tieteen kehityksessä saavutettujen menestysten tuloksena. Tieteellinen ateistinen propaganda, jota etevimmät filosofit ja tiedemiehet harjoittavat, myötävaikuttaa työtätekevien tajunnan vapauttamiseen uskonnollisista ennakkoluuloista.

SNTL:ssä, jossa sosialismi on jo voittanut ja jossa ei ole riistäviä luokkia eikä joukkojen kurjuutta, uskonnon yhteiskunnalliset perusteet ovat järkkyneet. Työtätekevien enemmistö on vapautunut uskonnollisista ennakkoluuloista. Mutta silti näitä ennakkoluuloja on edelleenkin monien ihmisten tajunnassa. Ne ovat olemassa juurtuneen tavan vuoksi, vanhan yhteiskunnan jäämistönä ja myös vuosisataisten uskonnollisten järjestöjen vaikutuksesta. Näiden jäänteiden häviämistä ehkäisee se, että puuttuu tietoja luonnon ja yhteiskunnan kehityksen lainmukaisuuksista, joittenkin luonnon ja yhteiskunnan ilmiöiden syistä.

SNTL:ssä on olemassa täydellinen omantunnon vapaus: uskonnollisten menojen harjoittamisen vapaus ja tieteellisen ateistisen propagandan harjoittamisen vapaus. Koska uskonnon yhteiskunnalliset juuret ovat järkkyneet, on uskonnon vaikutuksen poistamisen perusmuotona sosialismin vallitessa tieteellinen ateistinen propaganda, tieteellisen maailmankatsomuksen levit-

täminen ja uskonnollisten jäänteiden vahingollisuuden selvittäminen. „On... selitettävä kärsivällisesti uskonnollisten katsomusten kestättömyyttä, katsomusten, jotka ovat syntyneet menneinä aikoina, jolloin ihminen oli luonnon alkuvoimien ja yhteiskunnallisen sarron puristuksessa eikä tuntenut luonnonilmiöiden eikä yhteiskunnallisten ilmiöiden todellisia syitä. Tällöin on nojattava nykyajan tieteen saavutuksiin; nykyajan tiede selventää yhä enemmän maailmankuvaa, lisää ihmisen valtaa luontoon nähden eikä jätä sijaa uskonnon mielikuvituksellisille keksinnöille, että on olemassa yliluonnollisia voimia.”¹

Sosialismin kasvu ja voimistuminen, työtätekevien aineellisen elintason ja kulttuurin kohoaminen, järjestelmällinen ja taitava tieteellinen ateistinen propaganda, joka ei millään tavalla loukkaa uskovaisten tunteita, johtavat vähitellen, askel askelelta uskonnollisten ennakkoluulojen täydelliseen voittamiseen.

Tarkasteltuamme yhteiskunnallisen tajunnan erilaisia muotoja näemme, että nämä muodot ovat syntyneet tiettyjen yhteiskunnallisten olosuhteiden seurauksena ja ne eroavat toisistaan riippuen siitä, minkälaista yhteiskunnallista tarvetta ne nimenomaan palvelevat, ja myös siitä, minkälaista yhteiskunnallisen olemisen aluetta tai puolta ne heijastavat (määrätynlaisten etujen prisman kautta jne.), millä tavalla tämä heijastuminen tapahtuu ja millä tavalla ne vaikuttavat yhteiskunnalliseen elämään ja ihmisten tajuntaan.

Erilaisina historiallisina aikoina ovat etualalla olleet erilaiset ideologian muodot. Feodaalisessa yhteiskunnassa hallitsi uskonto, jonka alaisia olivat filosofia, oikeustiede, moraali, luonnontiede jne. Taloudelliset ja muut yhteiskunnalliset laitokset esiteltiin sellaisessa yhteiskunnassa hallitsevan luokan toimesta jumalan luomiksi, ikuisiksi ja muuttumattomiksi.

Kapitalistisessa yhteiskunnassa tulivat etualalle poliittinen ja oikeudellinen ideologia. Hallitseva porvarillinen ideologia tarkastelee kaikkia yhteiskunnallisia suhteita valtion luomina ja „inhimilliseen” tai „luonnolliseen” oikeuteen perustuvina. Tavaravaihdon ja luottojärjestelmän kehitys kilpailun olosuhteissa vaatii monimutkaisia sopimuksiin perustuvia keskinäis-suhteita ja siis oikeusnormien yksityiskohtaista kehittämistä.

¹ Tie kommunismiin, ss. 582—583.

Koska tämä kehittäminen tapahtuu valtion aloitteesta ja vaikutuksesta, syntyy käsitys, ettei oikeusnormien syntyminen johdu taloudellisista suhteista vaan valtiosta ja sen laitoksista. Valtion ja oikeuslaitoksen käsittäminen olemukseltaan täysin itsenäiseksi on eräs ilmaus porvarilliselle maailmankatsomukselle luonteenomaisesta fetišismistä.

Sosialistisessa yhteiskunnassa on yhteiskunnallisen tajunnan johtavana muotona tiede: marxilais-leniniläinen tieteellinen maailmankatsomus, konkreettiset, erikoistieteet luonnosta ja yhteiskunnasta. Tieteen soveltamisesta tulee yhteiskunnan tuotantovoimien mahtavan kasvun ratkaiseva tekijä. Sen vuoksi NKP:n ohjelma määrittelee teoreettisten tutkimusten suunnan tärkeimpien tieteiden, ennen muuta matematiikan, fysiikan, kemian ja biologian alalla. Ohjelmassa tähdennetään, että yhteiskuntatieteet ovat tieteellisenä perustana yhteiskuntakehityksen johtamisessa. Sosialistisen yhteiskunnan koko yhteiskunnallinen, valtiollinen ja taloudellinen elämä pohjautuu luonnon ja yhteiskunnan lakien tiedostamiseen ja tietoiseen hyväksikäyttämiseen. Kommunistisen puolueen, joka esittää ohjaavaa osaa ideologian kaikkiin muotoihin nähden, politiikka rakentuu tieteelliselle perustalle. Tieteen rinnalla sellaisilla yhteiskunnallisen tajunnan muodoilla kuin taide ja moraalitieteet on ja tulee olemaan valtava ja yhä kasvava merkitys sosialistisen yhteiskunnan elämässä, ihmisten kommunistisessa kasvattamisessa.

3. Yhteiskunnallinen psykologia ja ideologia. Yhteiskunnallinen ja yksilöllinen tajunta

Tähän mennessä olemme puhuneet pääasiassa yhteiskunnallisesta ideologiasta ja sen muodoista. Mutta yhteiskunnallisen tajunnan käsitteeseen kuuluvat eri muodoissa esiintyvän ideologian ohella, kuten edellä on sanottu, myös kyseisen yhteiskunnan tai kyseisen luokan ihmisten yhteiskunnallinen psykologia, kyseisen kansakunnan mentaliteetin erikoisominaisuudet jne.

Yhteiskunnallinen psykologia on tunteiden, mielialojen, elämysten, tapojen, ajatusten, harhaluulojen jne. kokonaisuus, jotka muotoutuvat ihmisillä vaistonvaraisesti ja kasvavat välittömästi

heidän olemassaolonsa jokapäiväisten ehtojen vaikutuksen alaisina. Olemassaolon aineellisia ja poliittisia ehtoja ei tässä tapauksessa ole vielä käsitelty kyseisen yhteiskunnan tai luokan olemassaolon ehdoiksi, ajatuksia niistä ei ole vielä ilmaistu missään määrin yleistetyssä muodossa. Nämä tunteet ilmenevät luokkasympatioina ja -antipatioina, vihana toisia ja luottamuksena toisia yhteiskunnallisia ryhmiä kohtaan jne. Ihmisten yhteiskunnalliset tunteet ja ajatukset, jotka ovat syntyneet kyseisen luokan olemassaolon ehtojen seurauksena, eivät voi olla vailla luokkaluonnetta. Erotamme esimerkiksi proletaarisen psykologian ja porvarillisen psykologian, puhumme jonkin luokan luokkatunnosta, luokka-, „vaistosta” (jota ei tietenkään saa samastaa luonnollisten vaistojen kanssa) jne.

Luokkien psykologiasta on erotettava mentaliteetin *kansalliset* erikoisuudet, jotka ovat luonteenomaisia kyseisen kansakunnan jäsenille. Ne ovat luonteenlaadun, maun, emotionaalisuuden jne. erikoisuuksia, jotka ovat muodostuneet kyseisen kansakunnan historiallisen kehityksen monien yhteisten ehtojen vaikutuksesta. Niille on ominaista hyvin suuri pysyvyys¹ ja ne lyövät leimansa, kansallisen värityksen yhteiskunnallisen tajunnan koko alueeseen, kyseisen kansakunnan kulttuuriin. Niinpä Marx käsitellessään eroa 18. vuosisadan ranskalaisen materialismin ja 17. vuosisadan englantilaisen materialismin välillä kirjoitti: „*Ranskalaisen ja englantilaisen materialismin erilaisuus vastaa näiden kansakuntien välistä erilaisuutta. Ranskalaiset lisäsivät englantilaiseen materialismiin terävä-älyisyyttä, lihaa ja verta, kaunopuheisuutta. He antoivat sille siltä vielä puuttuneen temperamentin ja sulouden.*”² Nykyaikaisessa „instrumentalismin” filosofiassa (subjektiivisen idealismin — pragmatismen muunnoksessa) on helppo havaita paitsi porvarillisen alkuperän leimaa, myös eräitä erikoisesti amerikkalaisia piirteitä. Erikoisen kirikkaasti kansakunnan psyykkiset piirteet, sen eri kerrosten elinolojen ja tapojen kansallinen omalaatuisuus ilmenee taiteessa, joka ilmaisee aina myös todellisuuden taiteellisen tajuaamisen erikoisuuksia, historiallisesti muotoutunutta esteettistä

¹ Tämä ei merkitse, etteivät ne muuttuisi. Suuret muutokset kansakuntien historiallisissa elinoloissa, niiden jokapäiväisen elämän ehdoissa jne. aiheuttavat muutoksia myös kansallisessa mentaliteetissa ja luonteessa.

² K. Marx und F. Engels, Die heilige Familie, op. cit., S. 306.

makua jne. Erikoispiirteet, jotka painavat omaperäisen kansallisen leiman taidetuotteisiin, liittyvät pääasiassa siihen *kansalliseen muotoon*, jossa ideologia ja yleensä kulttuuri esiintyvät, eivätkä aatteelliseen sisältöön. Viimemainittu on luokkayhteiskunnassa luokkaluonteista.

Luokkapsykologia (ts. luokan tunteet, ajatukset ja mielialat, jotka ovat syntyneet luonnonvaraisesti sen olemassaolon ehtojen vaikutuksesta) saa ilmauksensa yhteiskuntateorioissa, joita luokan ideologit luovat. Pikkuporvarillisten puolueiden ideologioiden teoreettisissa rakennelmissa kuvastuvat pikkuporvariston ristiriitainen luonne, sen individualistinen psykologia, sen horjuminen porvariston ja proletariaatin välillä.

Kyseisen luokan keskuudessa vallitsevat yhteiskunnalliset mielialat, joiden pysyvyys vaihtelee, vaikuttavat suuresti ideologiaan ja sen kaikkiin muotoihin. Nouseville luokille on luonteenomaista reippaus, optimismi ja usko tulevaisuuteen. Historialliselta näyttämöltä poistuville luokille ovat luonteenomaisia päinvastoin pessimismin, toivottomuuden, elämänpaon jne. mielialat. Ei ole vaikeaa havaita näiden mielialojen kuvastumista esimerkiksi taiteessa. Yhteiskunnallisten liikkeiden nousun aikakausina taidetuotteissa soivat kiihkeästi kansalaiselämän sävelet, jotka ilmaisevat vapautumisensa puolesta taistelevien joukkojen reippaita mielialoja ja ajatuksia. Tietyn yhteiskuntajärjestelmän rappion kaudella hallitsevan riistäjäluokan taide saa pessimistisen sävyn, keskittää huomionsa ahtaasti yksilöllisiin elämyksiin, on eroottisten aiheiden läpitunkema ja antaa paljon valtaa formalistisille viettymyksille. Suunnilleen samoin on asianlaita myös filosofian alalla. Nousevan porvariston ideologioiden luomat filosofiset järjestelmät ovat optimismin, reippauden ja elämäniloisen vapaamielisyyden sävyttämiä, kun taas taantumuksellisen porvariston ideologit (Nietzsche, Schopenhauer, Spengler, Croce, Toynbee, Santayana) ilmaisevat päinvastoin selvästi rappion ja pessimismin mielialoja, vihaa yhteiskunnan edistyksellisiä voimia kohtaan.

Kaikki sanottu merkitsee, että tietyn luokan ideologian käsittelemiseksi jonakin historiallisena aikakautena ei riitä taloudellisten suhteiden tunteminen. On välttämätöntä tuntea myös kyseisen luokan *yhteiskunnallinen psykologia* ja sen keskuudessa vallitsevat mielialat. Plehanovin lausunnon mukaan

„ei voida ottaa askeltakaan kirjallisuuden, taiteen, filosofian ym. historiassa”¹ käsittämättä yhteiskunnallista psykologiaa.

Luokan *yhteiskunnallinen ideologia* ei synny luokan psykologian yleistyksenä, ei pelkästään sen systematisointina, mitä tämän luokan jäsenten aivoissa liikkuu. Ideologia edellyttää reaalisten yhteiskunnallisten suhteiden, sosiaalisten prosessien ja luokkien taistelun selville saamista. Syntyessään tiettyjen yhteiskunnallisten suhteiden heijastuksena jonkin luokan ideologia nojaa kyseisen ideologian alan aikaisempaan kehitykseen, sitä edeltäneeseen ideologiseen aineistoon, joka muuttaa muotoaan kyseisen luokan taloudellista asemaa ja etuja vastaavasti, luokkataistelun tilan mukaan.

Merkitseekö tämä, ettei proletariaatin ideologian ja sen psykologian välillä ole yhteyttä. Ei merkitse. Proletariaatin tieteellinen ideologia ilmaisee selvästi sen, mitä proletariaatti tuntee hämärästi ja epäselvästi, mihin se kallistuu ja pyrkii vaistonvaraisesti. Proletariaatin ideologian syntymisen *ehtona* on ollut työväenluokan vaistonvaraisen liikkeen kehitys, sen esiintyminen vaatimustensa puolesta, joissa oli jo luokkatajunnan alkeita. Niin kauan kuin ne ovat vain alkeita ja aavistuksia eivätkä selvää tietoa eivätkä liikkeen päämäärien syvällistä ymmärtämistä, niin kauan kuin ne ovat pääosaltaan *psykologiaa*, työväenluokka on vielä aatteellisesti huomattavassa määrin porvarillisen ideologian vankina. Historia osoittaa, että niin kauan kuin työväenluokalla ei ollut Marxin, Engelsin ja Leninin kehittämää omaa ideologiaa, omaa puoluetta, joka toi sen riveihin sosialistista ideologiaa, se oli kaikissa maissa porvariston aatteellisen ja poliittisen vaikutuksen alaisena. Marxilaisen puolueen ilmaantuessa ja tieteellisen sosialismin levitessä työväenluokka tajuaa yhä enemmän luokkaetunsa ja vapautuu porvarillisten aatteiden vaikutusvallasta; työläisten, erikoisesti heidän kehittyneimmän osan psykologia saa sosialistisen ideologian vaikutuksesta suuremman kypsyyden ja tietoisuuden piirteitä. Työläisten luonnollinen, „vaistonvarainen” pyrkimys sosialismiin kohoaa sosialistisen tietoisuuden tasolle. Mutta tarvitaan tietysti vallankumouksellista taistelua, tarvitaan työväenluokan

¹ Г. В. Плеханов, Избранные философские произведения, т. II, 1956, стр. 248.

elämänehtojen perinpohjaista muuttumista sen vapauttamiseksi kokonaan porvarillisesta vaikutuksesta. Vasta pääoman vallan kukistamisen jälkeen, vasta työväenluokan sosialistisen diktatuurin pohjalla voidaan suorittaa työläisten psykologian täydellinen ja lopullinen vapauttaminen vanhoista tottumuksista ja perinteistä.

Sitäkin enemmän tämä koskee työtätekevien epäproletaarisia kerroksia, jotka ovat eniten porvarillisen yhteiskunnan ennakkoluulojen vallassa. Työväenluokka ja sen kommunistinen puolue ovat epäproletaaristen kerrosten järjestäjiä ja kasvattajia. Vasta sosialistisen vallankumouksen jälkeen voi täysin määrin „käydä mahdolliseksi työtätekevien ja riistettyjen laajojen joukkojen valistaminen, kasvattaminen, järjestäminen proletariaatin ympärille sen vaikutuksen ja johdon alaisena, niiden vapauttaminen yksityisomistuksen synnyttämästä itsekkyydestä, pirstoutuneisuudesta, paheista ja heikkoudesta, niiden yhdistäminen vapaiden työntekijäin vapaaksi liitoksi”¹.

Marxilainen puolue, joka johtaa työväenluokan ja työtätekevien mitä laajimpien joukkojen taistelua, ei voi olla ottamatta huomioon eri luokkien ja yhteiskunnallisten ryhmien psykologian erilaisuutta eikä myöskään psykologian muutoksia, jotka tapahtuvat yhteiskunnallisessa olemisessä tapahtuvien muutosten vaikutuksesta, suurten historiallisten tapahtumien vaikutuksesta. Lenin viittasi usein työläisten ja pienomistajien psykologian erilaisuuteen, puhui pikkuporvarillisen psykologian vaikutuksesta työläisiin ja huomautti tämän vaikutuksen suuresta vaarasta. Pientavarantuottajat, Lenin kirjoitti v. 1920, „ympärvät proletariaatin joka puolelta pikkuporvarillisella ilmapiirillä, myrkyttävät sillä proletariaattia, turmelevat sillä proletariaattia ja aiheuttavat alinomaan proletariaatin keskuudessa tämän tästä toistuvaa pikkuporvarillista selkärangattomuutta, hajanaisuutta ja individualismia, innostuksen vaihtumista alakuloisuuteen”².

Vieläpä senkin jälkeen, kun on ratkaistu talonpoikaistalouden sosialistiseksi uudistamisen tehtävä, säilyy pikkuporvarillisen psykologian jäänteitä sen vuoksi, että ihmisten tajunta jää

¹ V. I. Lenin, Teokset, 31. osa, s. 171.

² Sama, s. 28.

jälkeen heidän olemisestaan. „Uuden yhteiskunnallisen kurinalaisuuden, talonpoikien sosialistiseen rakennustyöhön opettamisen tehtävä ei pääty, vaan vasta alkaa arttelissa”, varoitettiin NKP(b):n XVI edustajakokouksessa. „Kollektiivitalouksissa talonpojat vapautuvat lopullisesti pikkuporvarillisesta psykologiasta, yksityistaloudellisen kasaamisen himosta, joka on periytynyt pienten yksityisomistajien sukupolvilta, vasta vuosia kestävänsä sitkeän työn tuloksena, jota tehdään suuren koneistetun talouden perustan rakentamiseksi kollektiivitalouksille ja kaadereiden luomiseksi kollektiivitalonpoikien keskuudesta ja koko kollektiivitalonpoikien joukon kulttuurin nousun seurauksena.” Kollektiivitalouksista on tullut sosialistisen kasvatuksen todellinen koulu, jossa monimiljoonaisten talonpoikaisjoukkojen katsomukset ja psykologia ovat kokeneet syviä muutoksia ja jotka nyt ovat talonpojille, kuten NKP:n ohjelmassa huomautetaan, kommunismin kouluna.

Sosialismin yhteiskunnallinen järjestelmä luo uuden, sosialistisen psykologian, joka on elimellisessä ja erottamattomassa yhteydessä ideologiaan. Tämä sosialistisen psykologian ja ideologian ykseys esiintyy selvänä esim. moraalin alalla. Kommunismin rakentajien siveelliset periaatteet (kollektiivisuus, tunnollinen suhtautuminen työhön, humanisuus ym.) ovat muodostumassa olevan uuden psykologian, ihmisten uusien tunteitten, elämyksien ja katsomusten ilmausta ja ne itse ovat vuorostaan uuden yhteiskunnallisen psykologian muotoutumisen välineenä, muuttuvat miljoonien ihmisten luonteenpiirteiksi.

Joukkojen, kokonaisten luokkien psykologian uudistamisen monisäikeisessä prosessissa näkyvät, mikäli kysymys on näihin luokkiin kuuluvista yksityisistä ihmisistä, myös näiden yksilöllisen tajunnan erikoisuudet. Missä suhteessa *yhteiskunnallinen* ja *yksilöllinen* tajunta ovat toisiinsa?

On selvää, että olisi väärin erottaa yksilöllinen tajunta (yhden ihmisen tajunta) yhteiskunnallisesta tajunnasta, kuten porvarilliset sosiologit tekevät. Yhteiskunnallinen tajunta ei ole olemassa yksilöiden ulkopuolella vaan heidän aivoissaan. Yksilöllinen tajunta on yhteiskunnassa elävän ja tiettyyn luokkaan sidotun yksilön tajuntaa, ja sen vuoksi se on olemukseltaan ja aatteelliselta sisällöltään yhteiskunnallisen tajunnan, luokkatajunnan ilmausta.

Jokaisen luokan sisällä on eri kerrostumia, jokaisella niillä on yhteisten ohella omia, erikoisia tajunnan piirteitä, joiden pelkistäminen „yksilölliseksi” tajunnaksi olisi väärin. Mutta se ei merkitse, ettei jonkin luokan tai tietyn yhteiskunnallisen ryhmän ihmisillä olisi tajunnan yksilöllisiä erikoisuuksia, jotka joutuvat jokaisen ihmisen konkreettisista elämänehtoista: kasvatuksen, erilaisten poliittisten ja ideologisten vaikutusten erikoisuuksista, jotka kyseinen ihminen saa elämänsä kuluksaan ollessaan tekemisissä muiden ihmisten kanssa, lukiessaan kirjoja jne. On tunnettua, että saman luokan ihmiset kokevat yksityiskohdissa ja osakysymyksissä eri tavoin yhteiskunnallisen todellisuuden, reagoivat eri tavalla historiallisiin tapahtumiin. Samoin kuin yksilöllistä tajuntaa ei voida johtaa ainoastaan kyseisen henkilön elämänehtoista (jättämällä vaille huomiota pääasia — luokan yhteiskunnallinen oleminen, luokkataistelu jne.), on myös mahdoton jättää huomiotta yksilöllisen tajunnan erikoisuudet, vaikkakaan niillä ei ole ratkaisevaa merkitystä. Muuten ei voida selittää monia seikkoja, esimerkiksi joittenkin henkilöiden ajattelussa ja menettelyssä, varsinkin silloin, kun nämä joutuvat ristiriitaan luokkansa kanssa.

Gorki toi Foma Gordejevin hahmossa esiin ihmisen, jonka elämä kävi „ahtaaksi” oman luokkansa puitteissa ja joka sinkosi kauppiassäädyn kasvoille totuuden sanoja siitä kauheasta elämästä, jota se vietti. Siitä, miten hän päätyi tähän vastalauseeseen, Foma voi vain sanoa: „Elin... Katselin... Sydämeni oli pakahtua. Ja nyt ajos puhkesi...” Ratkaiseva merkitys tässä oli tietysti yhteiskunnallisen olemisen, yhteiskunnallisten ristiriitojen vaikutuksella. Mutta miten se kuvastui Foma Gordejevin tajunnassa, miksi juuri hän uskalsi esittää vastalauseen, se on yhteydessä hänen elämänsä ja tajuntansa erikoisuuksiin, jotka on tuotu ilmi Gorkin romaanissa.

Yhteiskunnallisten ristiriitojen kärjistymisen aikana hallitsevan luokan jäsenten eräs osa, sen sivistyneistön paras osa, luopuu siitä ja siirtyy vallankumouksellisen luokan kannalle. Tällä ilmiöllä on yhteiskunnalliset syynsä, se heijastaa vanhan järjestelmän lähestyvää tuhoa. Välittömät syyt sellaiseen siirtymiseen voivat kuitenkin olla eri henkilöillä varsin erilaiset ja ne ovat yhteydessä juuri heidän elämänsä ja heidän tajuntansa yksilöllisiin erikoisuuksiin.

Marxilainen puolue ei voi olla ottamatta huomioon suhteeseen sivistyneistöön näitä erikoisuuksia kapitalistisessa yhteis-

kunnassa. Tiet, joita myöten eri tiedemiehet, insinöörit, taiteen työntekijät jne. tulevat sosialismiin, ovat erilaiset. Jotkut heistä tulevat sosialismiin osallistumalla suoranaisesti työväenluokan taisteluun; toiset tulevat siihen tieteesä antamien tosiasioiden kautta, joiden käsittäminen vaatii oikeaa, marxilaista maailmankatsomusta; kolmannet, ilmaistaksemme asian Majakovskin sanoilla, syöksyvät kommunismiin „runouden taivaista”, sillä kommunismi antaa tilaa heidän humanistisille tunteilleen; jotkut ovat joutuneet varhaisessa lapsuudessaan näkemään kasvoista kasvoihin yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden ilmauksia jne. Ottamalla huomioon erilaiset ehdot, jotka ovat saaneet porvarillisen sivistyneistön edustajat lähentymään työväenluokan sosialistista liikettä, marxilaiset puolueet saavat heidät tulemaan lippujensa alle, osallistumaan suureen taisteluun kommunismin puolesta.

Taistelussa ihmisten tajuntaan jääneitä kapitalismin vaikutuksia vastaan sosialistisessa yhteiskunnassa on myös välttämätöntä ottaa huomioon kyseisten henkilöiden yksilöllisen tajunnan erikoisuudet. Näiden kapitalismin jäänteiden olemassaolo ja niiden elinkykyisyys johtuvat useista syistä, joista tulee kysymys myöhemmin. Mutta miksi jokin jäännös tavataan juuri näillä eikä toisilla samaan yhteiskunnalliseen ryhmään, kerrostumaan, ammattiin jne. kuuluvilla henkilöillä, se voidaan selittää vain ottamalla huomioon heidän elämänsä ja tajuntansa yksilöllisetkin erikoisuudet. Sen vuoksi työtätekevien kommunistisen kasvatuksen alalla on työskenneltävä eri tavalla paitsi yksityisten ryhmien erikoisuuksiin nähden, myös yksityisten henkilöiden erikoisuuksiin, heidän yksilöllisen tajuntansa ja käyttäytymisensä erikoisuuksiin nähden.

Teoreettisessa työssä yhteiskuntatieteiden alalla ja poliittisessa toiminnassa ei niin ikään saa olla ottamatta huomioon tajunnan yksilöllisiä erikoisuuksia. Vaikka ne voidaan jättää sivuun sosiologisissa yleistyksissä (luonnehdittaessa luokkien ideologiaa jne.), niin historiatieteessä selvitettäessä tiettyjen historiallisten toimihenkilöiden merkitystä ei voida olla ottamatta huomioon näiden toimihenkilöiden luonteen yksilöllisiä erikoisuuksia, sillä nämä erikoisuudet painavat leimansa historiallisten tapahtumien kulkuun.

4. Yhteiskunnallisten aatteiden kehityksen suhteellinen itsenäisyys

Siitä seikasta, että yhteiskunnallinen oleminen määrää yhteiskunnallisen tajunnan, ei suinkaan johdu, ettei yhteiskunnallisella tajunnalla olisi minkäänlaista itsenäisyyttä kehityksessään. Näin ei asia ole. Yhteiskunnallisen tajunnan, sen yhteiskunnallisen työnjaon pohjalla syntyneiden ideologisten muotojen kehityksen historia osoittaa, että yhteiskunnallisella tajunnalla, joka yleensä on riippuvainen olemisesta, on tietty suhteellinen itsenäisyys.

Tajunta on olemisen heijastusta ja muuttuu yhteiskunnallisen olemisen muuttumisen jälkeen, mutta tämä muuttuminen ei tapahdu silmänräpäyksessä. Kokemus osoittaa, että *monien yhteiskunnan jäsenten tajunta voi jonkin aikaa olla vastaamatta muuttunutta olemista*. Vanhoilla yhteiskunnallisilla aatteilla ja teorioilla, käsityksillä ja tunteilla on suuri elinkykyisyys ja ne säilyvät huomattavan ajan sen jälkeen, kun aineelliset ehdot, joissa ne syntyivät, ovat jo perinpohjin muuttuneet. Paitsi tottumuksen voimaa, vanhojen aatteiden elinkykyisyys saa selityksensä myös siitä, että niiden säilyminen on edullista tietyille yhteiskunnallisille kerroksille.

Mutta tajunta ei ainoastaan jää jälkeen yhteiskunnallisesta olemisesta. Se voi myös mennä ihmisten käytännöllisen toiminnan edelle, ts. *heijastaa yhteiskunnallisen olemisen muuttamisen välttämättömyyttä ja siten samalla edistää tätä muutosta*. Se käy mahdolliseksi silloin, kun tieteen ja taiteen etevät edustajat saavat selville ilmiöiden pinnan takana vielä kätkössä olevia tendenssejä, näkevät yhteiskunnallisen kehityksen suunnan tai ainakin tajuavat enemmän tai vähemmän selvästi aikansa vaatimukset. Silloin he saavat mahdollisuuden asettaa yhteiskunnan ja edistyneimmän luokan eteen yhteiskunnallisen elämän ajan-kohtaisia kysymyksiä, aavistaa tai nähdä ennakoita tulevan kehityksen. Porvariston etevien ideologioiden yhteiskunnallisissa teorioissa (esim. Rousseau'n „Yhteiskuntasopimuksessa”) nähtiin ennakoita idealisoidussa muodossa, kuten Marx sanoi, porvarillinen yhteiskunta. Tulevan sosialistisen yhteiskunnan kuvat, joita suuret 19. vuosisadan utopistit hahmottelivat, syntyivät „ensimmäisestä aavistuksen täyttämästä proletariaatin pyrki-

myksestä yleiseen yhteiskunnan uudistamiseen". Saatuaan selville yhteiskunnan kehityslait marxismi teki mahdolliseksi tieteellisen ennakkonäkemyksen yhteiskuntatieteissä.

Yhteiskunnallisten aatteiden kehityksen suhteellinen itsenäisyys näkyy edelleen siitä, että jokaisen uuden historiallisen aikakauden yhteiskunnallisilla aatteilla on *perinnöllinen yhteys* edellisten aikakausien aatteisiin. Tietyn luokan sivistyneet edustajat eivät ideologiaa hahmotellessaan aloita „tyhjistä tilasta”, vaan nojaavat edeltäjiensä luomaan aatteelliseen ainehistoon, jolloin he hylkäävät toiset aatteet ja omaksuvat ja kehittävät toisia.

Tämän historiallisen periytyvyyden vuoksi on mahdotonta selittää kyseisen aikakauden ideologian koko sisältöä pelkästään kyseisten taloudellisten suhteiden pohjalta. Kristinuskon syntymiseen eivät vaikuttaneet vain orjanomistukseen perustuneen Rooman valtakunnan yhteiskunnalliset ja taloudelliset suhteet, vaan myös muut uskonnot, erityisesti itämaisten kansojen uskonnolliset tarut kärsivistä, kuolevista ja kuolleista heräävistä jumalista: egyptiläisestä Osiris-jumalasta, persialaisesta Mitra-jumalasta, Buddhan uskonnon tarut ja myös uusplatonismin ja stoalaisuuden filosofiset opit. Nykyisessä kristinuskossa säilyy alkukantaisilta ajoilta periytynyt sisältö. Olisi mieletöntä etsiä Kristuksen syntymää, hänen ihmeitään ja hänen ylösnousemistaan koskevien uskonnollisten tarujen taloudellista perustelua nykyaikaisen yhteiskunnan oloista. Nämä tarut ovat siirtyneet perintönä aikakaudesta toiseen.

Perinnöllisellä yhteydellä on jokaisessa ideologian muodossa omat erikoisuutensa. Uskonossa, joka on vanhoillisin ideologian muoto, periytyvyys ilmenee perinteellisten, kivettyneiden opinkappaleiden, tarujen ja seremonioiden säilyttämisenä (soveltamalla ne uusiin olosuhteisiin); filosofiassa ja tieteessä edellisten aikakausien aatteellisen perinnön järkipärisen sisällön tietoisena hyväksikäyttämisenä tahi enemmän tai vähemmän radikaalisena kriittisenä käsittelynä ja edelleen kehittämisenä.

Eri luokkien ideologioiden suhtautuminen vanhaan perintöön ei ole samanlaista historian eri aikakausina. Mitä kasautuneesta aatteellisesta materiaalista hylätään ja mitä hyväksytään, se riippuu kyseisen yhteiskunnan historiallisesta kehitystasosta, kyseisen luokan taloudellisesta asemasta ja eduista. Tämä

määrää myös, mihin suuntaan perinnöksi saadun aatteellisen materiaalin muuttaminen tapahtuu, ja myös tämän muutoksen syvyyden. Marxin ja Engelsin tieteellinen sosialismi syntyi filosofisen ja yhteiskunnallisen ajattelun kehityksen laadullisesti uutena asteena siten, että se omaksui kriittillisesti 19. vuosisadan alun suuret filosofiset, historialliset, taloudelliset ja sosialistiset opit, voitti niiden puutteellisuudet ja muokkasi ne perin pohjin uudelleen.

Ottaen huomioon periytyvyyden aatteiden kehityksessä marxilainen puolue opettaa suhtautumaan huolellisesti menneisyyden aatteelliseen perintöön, *omaksumaan kriittillisesti ja kehittämään vanhan kulttuurin arokkaita saavutuksia, sen parhaimpia perinteitä* ja hylkäämään kaiken aikansa eläneen ja taantumuksellisen.

Eri aikakausien taiteessa on kehityksen periytyvyyttä ja pysyviä arvoja, jotka säilyttävät tiedostavan merkityksen ja pystyvät vuosisatoja tekemään suuren aatteellisen ja esteettisen vaikutuksen ihmisiin, palvelemaan aikamme edistyneimpiä yhteiskunnallisia voimia niiden taistelussa valoisan tulevaisuuden puolesta. Sosialistista realismia edustava taide, joka rakentuu kansanomaisuuden ja puoluekantaisuuden periaatteille, aukoo rohkeasti uusia uria elämän taiteellisessa kuvaamisessa ja käyttää samalla hyväkseen ja kehittää menneiden historiallisten aikakausien taiteen kaikkia edistyksellisiä perinteitä.

Nykyisen ihmiskunnan edistynein moraali, kommunistinen moraali, kuten olemme nähneet, niin ikään omaksuu ja kehittää sitä myönteistä sisältöä, mikä on ollut edellisten aikakausien moraalissa.

Kaikki tämä merkitsee, että menneisyyden edistyneimmissä filosofisissa ja yhteiskunnallisissa teorioissa, taiteessa ja moraalissa, jotka ovat palvelleet tiettyjä luokkia ja ovat alkuperältään luokkaluonteisia, on ollut yleisinhimillinen sisältö, koska nämä luokat olivat aikanaan edistyksellisiä ja ilmaisivat jossakin määrin kansanjoukkojen etuja.

Proletariaatin sosialistisessa ideologiassa *luokkaluonteinen* sisältö on olemukseltaan samaan aikaan *yleisinhimillistä*, sillä proletariaatin hahmossa esiintyy historiassa ensimmäisen kerran luokka, joka on johdonmukaisesti ja loppuun saakka vallankumouksellinen, vapaa luokkarajoittuneisuudesta ja jonka histo-

riallisena tehtävänä on oikeudenmukaisimman yhteiskunnallisen järjestelmän luominen.

Periytyvyys yhteiskunnallisten aatteiden kehityksessä tekee mahdolliseksi käsittää toisten maiden aatteellisen vaikutuksen toisiin, muun muassa taloudellisesti jälkeenjääneiden maiden vaikutuksen kehittyneempiin. Engels huomautti, että taloudellisesti jälkeenjäänyt 18. vuosisadan Ranska voi soittaa filosofiassa ensimmäistä viulua esimerkiksi Englantiin nähden. Taloudellisesti takapajuisella Saksalla oli 18. vuosisadan lopulla ja 19. vuosisadalla filosofian alalla johtava asema Ranskaan ja Englantiin nähden. 20. vuosisadalla Venäjä, leninisin syntymämaa, otti johtavan aseman filosofiassa ja marxilaisen teorian edelleenkehittämisessä.

Jotta jonkin maan aatteellinen vaikutus toiseen olisi hedelmällinen, on viimeainitussa oltava sellainen sosiaalinen ja taloudellinen maaperä, jolla ulkoapäin tuotujen aatteiden siemenet voivat kasvaa. 18. vuosisadan Ranska voi omaksua 17. vuosisadan edistyneimmän englantilaisen filosofian aatteet ja kehittää niitä, sillä sitä vaativat feodaalista järjestelmää ja sen ideologiaa vastaan käynnissä olleen taistelun edut. Marxismi ei alkanut levitä Venäjällä ennen kuin siellä oli muodostunut proletariaatti. 19. vuosisadan lopulla kapitalismi alkoi kasvaa Venäjällä erikoisen myrskyisästi ja useiden historiallisten ehtojen vuoksi kansainvälisen työväenliikkeen keskus alkoi siirtyä Venäjälle. Tästä oli seurauksena marxismin erikoisen nopea leviäminen ja uusi kehitys Venäjällä.

Mutta marxismia ei pelkästään siirretty lännestä Venäjälle heti, kun siellä olivat kypsyneet sitä varten välttämättömät ehdot. Aatteellinen kehitys itse Venäjälläkin valmisti maaperää marxismin leviämiseksi. Lenin huomautti, että puolen vuosisadan ajan, suunnilleen 19. vuosisadan 40-luvulta 90-luvulle saakka, Venäjän edistynein ajattelu oli tsarismien harjoittaman ennen näkemättömän raa'an sorron olosuhteissa etsinyt kiihkeästi oikeaa vallankumouksellista teoriaa tutkien huolellisesti muiden maiden edistyksellistä vallankumouksellista ajattelua. „Venäjä omaksui marxilaisuuden, ainoan oikean vallankumouksellisen teorian, todella *kärsimysten kautta* puolen vuosisadan kuluessa, joka oli ennen kuulumattoman raskaiden tuskien ja uhrausten, ennen näkemättömän vallankumouksellisen

sankaruuden, uskomattoman suuren tarmon ja alttiin etsiskelyn, opetuksen, käytännöllisen kokeilun, pettymysten, tarkistuksen sekä Euroopan kokemuksen vertailun aikaa. Tsarismien aiheuttaman maanpakolaisuuden tuloksena vallankumouksellisella Venäjällä oli 19. vuosisadan jälkipuoliskolla niin laajat kansainväliset yhteydet ja niin mainio selvyys maailman vallankumouksiliikkeen toimintamuodoista ja teorioista, ettei sellaista ollut yhdelläkään muulla maalla.”¹

Marxismin aatteet kehittyivät edelleen leninismissä, joka on uuden aikakauden marxilaisuutta. Marxilais-leniniläisistä aatteista tuli maailman kaikkien maiden työväenluokan ja työtätekevien johtotähti niiden taistelussa sosialismin puolesta.

Ideologian kehityksen suhteellinen itsenäisyys ilmenee edelleen siinä, että ideologian muodot *ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa sekä toistensa kanssa että poliittisen ja oikeudellisen päällysrakenteen kanssa. Luokkien poliittinen taistelu* (joka itse on taloudellisen kehityksen edellyttämä) *vaikuttaa* suuresti ideologian kaikkiin muotoihin ja nämä vuorostaan vaikuttavat poliittiseen ja oikeudelliseen päällysrakenteeseen. Lenin kirjoitti, että puolueiden taistelu filosofiassa „ilmentää viime kädessä nykyisen yhteiskunnan toisilleen vihamielisten luokkien tendenssejä ja ideologiaa”. Muutkin yhteiskunnallisen tajunnan muodot ovat luokkayhteiskunnassa puoluekantaisuuden, poliittisen ja luokkasisällön läpätunkemia.

Jokainen yhteiskunnallisen tajunnan muoto tekee tietyn vaikutuksen muihin muotoihin ja on niiden vaikutuksen alainen. On vaikea ymmärtää 18. vuosisadan lopun ja 19. vuosisadan alkupuolen ranskalaista taidetta ellei oteta huomioon valistusfilosofian siihen tekemää vaikutusta. Ei voi käsittää keskiajan filosofiaa tuntematta uskonnon osuutta siihen aikaan. Uuden ajan tieteellinen materialistinen filosofia muotoutui taistelussa uskontoa vastaan ja läheisessä yhteydessä tieteen kasvuun, erikoisesti luonnontieteiden saavutuksiin. Marxilainen filosofia kohosi 20. vuosisadalla kehityksensä uuteen vaiheeseen nojaten yhteiskunnalliseen käytäntöön ja luonnontieteiden sekä yhteiskuntatieteiden saavutuksiin. Se itse vaikuttaa voimakkaasti nykyaikaisen tieteen kaikkiin aloihin.

¹ V. I. Lenin, Teokset, 31. osa, ss. 9—10.

Yritykset johtaa jonkin yhteiskunnallisen teorian tai taide-
tuotteiden sisällön kaikki ainekset välittömästi taloudellisesta
perustuksesta huomioimatta välirenkaita ovat, kuten XIII lu-
vussa on jo sanottu, historiallisen materialismin madaltamista.
Samanlaista historiallisen materialismin vääristelemistä on
yritys johtaa ideologian kehitys välittömästi aineellisesta tuo-
tannosta, tekniikasta ja tuotantovoimien tasosta. Jos esimerkiksi
taiteen kehitys vastaisi täsmällisesti aineellista tuotantotasoa,
niin keskiajan taide olisi ollut antiikin taidetta korkeam-
malla.

Mutta asia on monimutkaisempi. Antiikin taide, joka syntyi
tuotantovoimien ollessa suhteellisen heikosti kehittyneitä, loi
siitä huolimatta korkeatasoisia taideteoksia (muinaiskreikkalai-
nen eepos, lyriikka, draama, kuvanveistokset, arkkitehtuuri ym.).
Muinaiskreikkalaisen taiteen kukoistuksen perustana oli orjan-
omistajain demokratian kehitys ja isänmaallinen innostus tais-
telussa maan riippumattomuuden puolesta. Kreikkalaiseen
taiteeseen vaikutti voimakkaasti mytologia, jossa kansan mieli-
kuvitus muovaili „tiedottomasti taiteellisella tavalla” todelli-
suutta. Kuten Marx sanoi, „kreikkalainen mytologia ei ollut
ainoastaan kreikkalaisen taiteen aarreaittana, vaan myös sen
pohjana”.

Feodaalinen yhteiskunta ei ollut suotuisa taiteen kehitty-
miselle kirkon ja uskonnollisen ideologian herruuden vuoksi sen
kehottaessa asketismiin, luopumiseen maallisista iloista jne.
Tämä ei kuitenkaan estänyt sitä, että siihenkin aikaan ilmaantui
kansanrunouden, käsityötaiteen, rakennustaiteen jne. merkittä-
viä tuotteita, jotka olivat askel eteenpäin taiteen kehityksessä.
Feodalismien kukistuminen Euroopassa ja yksilön maaorjuuden
kahleista ja kirkon henkisestä diktatuurista vapautumista edel-
lyttävien uusien taloudellisten suhteiden kasvu herättivät valta-
van kiinnostuksen klassillisen muinaisuuden suuria taideteoksia
kohtaan. „...Rooman raunioista esiinkaivettujen antiikin muisto-
patsaiden mukana kohosi hämmästyneen Lännen eteen uusi
maailma — kreikkalainen muinaisuus; keskiajan haamut häipyi-
vät sen valoisien hahmojen edestä”, Engels kirjoitti.

14.—16. vuosisadan taiteen kukoistus Italiassa, Espanjassa,
Ranskassa, Englannissa, Saksassa ja muissa Euroopan maissa,
Danten, Cervantesin, Rabelais'n, Shakespearen ja muiden

suurten sanataiteilijain nerokkaiden luomusten ilmaantuminen, luomusten, jotka olennoivat erikoisen täydellisesti kansojensa kansallista neroutta, olivat yhteydessä feodalismia vastaan tähtäytyneiden yhteiskunnallisten liikkeiden nousuun eivätkä välittömästi tekniikan kasvuun.

Aivan samoin 19. vuosisadan Venäjällä tapahtunut kirjallisuuden ja taiteen kukoistus, jonka merkkinä ovat Puškinin, Glinkan, Repinin ja muiden henkilöiden nimet, ei ole johdettavissa suoraan maan kehityksen teknillisestä ja taloudellisesta tasosta. Se voidaan käsittää Venäjällä tapahtuneen maaorjuutta vastaan tähtäytyneen vapausliikkeen kasvun ja Venäjän kansan kansallisen itsetietoisuuden kasvun yhteydessä ottamalla huomioon historiallinen periytyvyys kirjallisuuden ja taiteen kehityksessä, muista maista saadut aatteelliset vaikutteet jne.

Luotuaan korkean tekniikan kapitalismi ei nykyisessä vaiheessaan ole luonut suotuisia ehtoja taiteen kehitykselle, vaan päinvastoin vaikuttaa rappeuttavasti taiteeseen. Kapitalismi on muuttanut ihmisten kyvyt ja lahjat „vaihtoarvoksi”, tehnyt taiteesta oston ja myynnin esineen ja saattanut sen pääomasta, ts. porvarillisen yleisön mausta ja kysynnästä riippuvaksi. Stendhalin, Balzacin, Hugon, Dickensin ja muiden 19. vuosisadan suurten länsieurooppalaisten kirjailijain tuotteet voivat kasvaa kapitalismin pohjalla vain suoranaisena tai välillisenä vastalauseen ilmauksena kapitalistisen yhteiskunnan ihmisten yksilöllisyyttä runtelevien olosuhteiden, sen sudenmoraalin ja sen humanismia vastaan suoritettujen rikosten johdosta.

Kaikki tämä puhuu sen puolesta, että on mahdotonta johtaa taide suoranaisesti ja välittömästi teknillisen tai taloudellisen kehityksen tasosta. Aineellisen tuotannon ja talouden kehitys määräävät kaikkien ideologisten muotojen muutoksen, mutta ne määräävät sen vain viime kädessä. Talous (taloudellisten suhteiden muuttuminen, yhteiskunnan taloudellisen kehityksen tarpeet) määrää sen suunnan, jossa yhteiskunnallinen tajunta kehittyy ja kasaantunut aatteellinen materiaali muuttuu. Tässä on talouden määräävä osuus ideologian kehitykseen nähden.

Tästä seuraa, että olipa periytyvyyden, perinteiden ym. merkitys ideologian minkä tahansa muodon kehityksessä miten suuri hyvänsä, ideologian kehitystä ei kuitenkaan voi käsittää ottamatta huomioon *viime kädessä* yhteiskunnan taloudellista kehi-

tystä, kansanjoukkojen elämää ja työtä, luokkien taistelua taloudellisten etujensa puolesta.

Samoin, olipa ajattelijan tai taiteilijan yksilöllisen nerouden merkitys ideologian hahmottelemisessa tai taiteellisessa luomistyössä miten suuri tahansa, ideologian mitään alaa ei voida julistaa yksilöllisen nerokkuuden tuotteeksi. Kun eräät nykyaikaiset porvarilliset teoreetikot estetiikan alalla väittävät, ettei taide ole riippuvainen mistään muusta kuin taiteilijan tahdosta, ettei maalaustaide heijasta todellista maailmaa, vaan luo sitä, että suuri taiteilija on muurattu omaan „kuvitelmiensa museoon”, he toistavat vanhoja, aikaa sitten arvostelun kumoa-mia idealistisia teorioita. Kieltäessään taiteen yhteyden yhteiskunnalliseen elämään ja julistaessaan taiteen aatteettomuutta he tahtovat, että taide johdattaisi kansanjoukot pois taistelusta elin-etujensa puolesta.

Suhteellinen itsenäisyys yhteiskunnallisen tajunnan ja yhteiskunnallisten aatteiden kehityksessä ilmenee erikoisen kirikkaasti siinä, että *ideologian kaikki muodot vaikuttavat takaisin yhteiskunnan taloudelliseen perustukseen ja koko yhteiskunnallisen elämän kehitykseen.*

5. Aatteiden osuus yhteiskunnallisessa kehityksessä

Marxilaisuuden vastustajien keskuudessa on levinnyt virheellinen väite, että marxismi kieltää aatteiden osuuden yhteiskunnallisessa elämässä ja pelkistää koko historian yksistään taloudelliseksi vaikutukseksi. Todellisuudessa aatteiden osuuden kieltäminen on ominaista vulgäärille eikä dialektiselle materialismille.

Vulgääri eli „taloudellinen” materialismi todellakin rajoittuu toteamaan aatteiden riippuvaisuuden taloudellisista ehdoista, sitä paitsi, kuten edellä olemme nähneet, se käsittää tämänkin riippuvaisuuden äärimmäisen yksioikaisesti johtaen aatteet välittömästi taloudesta, joko tekniikasta tai vieläpä siitäkin, millaista ravintoa ihmiset saavat.

Vulgäärille materialistille riittää toteamus, että työläinen ajattelee toisin kuin porvari hänen aineellisten, taloudellisten elämänehtojensa erilaisuuden vuoksi; tähän hänen erittelynsä

päättyy. Vulgäärin materialismin näkökannalta talous synnyttää automaattisesti, itsestään, filosofisia ja muita aatteita.¹ Vulgääri materialisti ei kykene ymmärtämään, miksi ja miten ovat mahdollisia sellaiset ilmiöt, että työläinen ajattelee porvarillisesti tai että jotkut hallitsevaan luokkaan kuuluvat ihmiset katkaisevat välinsä luokkansa kanssa aatteellisesti. Miksi esimerkiksi Leo Tolstoi, joka oli syntyperältään ja asemaltaan aatelinen, loi teoksia, joissa hän kohosi huomattavasti korkeammalle luokkansa etuja, kuvasi patriarkaalisen talonpoikaiston asemaa ja katsomuksia, sen vastalauseita sortoa ja riistoa vastaan. Sellaisiin kysymyksiin ei voi vastata näkemättä yhteiskunnallisen taistelun kuvaa, erityisesti aatteellisen taistelun monisäikeistä kuvaa vastaavana aikana, tunnustamatta aatteiden aktiivista osuutta yhteiskunnallisessa elämässä, niiden vaikutusta yksityisiin henkilöihin ja erilaisiin väestökerroksiin.

Kykenemättä vastaamaan sen kaltaisiin kysymyksiin vulgäärit materialistit antavat laajat mahdollisuudet idealisteille keinoittelemiseen „ikuisilla aatteilla”, jotka „eivät ole riippuvaisia” elämästä ja jotka „määräävät” kaikkien luokkien ihmisten toiminnan. Yhteiskunnallisia ilmiöitä selittäessään idealismi ottaa tappionsa takaisin siellä, missä materialismi lähtee yhteiskunnallisten ilmiöiden yksipuolisen, yksinkertaistetun ja primitiivisen erittelyn tielle.

Vulgäärin materialismin aiheuttama käytännöllinen vahinko on taas siinä, että se tuomitsee ihmiset passiivisuuteen. Jos kerran taloudelliset lait tekevät itse automaattisesti kaiken eivätkä ihmiset ja heidän tajuntansa näyttele mitään osaa, niin miksi sitten pitäisi tiedostaa taloudellisia lakeja, kohottaa joukkojen tietoisuutta jne. Jos esimerkiksi sosialismin täytyy välttämättömyyden pakosta tulla kapitalismin tilalle, niin vulgäärien materialistien katsomusten mukaisesti (ja niiden marxilaisuudesta esitettyjen kuvitelmiin mukaisesti, jotka ovat luonteenomaisia marxilaisuuden porvarillisille kriitikoille, jotka tuntevat marxismin kuulopuheiden mukaan) on hyödytöntä kehittää työläisten sosialistista tajuntaa, koettaa ideologisen taistelun avulla

¹ Niinpä esimerkiksi machilaisen A. Bogdanovin seuraaja Suljatikov johti suoraan filosofiset kategoriat „materia” ja „liike” kapitalismin perusluokkien keskinäisyydestä (materia — proletariaatti, liike — porvaristo). Lenin luonnehti tällaiset pohdiskelut „materialismin irvikuvaksi historiassa”.

vaikuttaa yhteiskunnan kehityksen objektiiviseen prosessiin, joka vie sosialismiin. Jos kapitalismin taloudelliset lait synnyttävät sota, niin vulgäärin materialismin kannalta sota on väistämätön, ja on hyödytöntä taistella sitä vastaan. Lyhyesti sanoen tältä vulgääriltä, marxismille vieraalta näkökannalta katsoen ihmiskunta on voimaton historian väistämättömän, kohtalonomaisen kulun edessä eikä voi vaikuttaa siihen. Se voi vain tarkastella tätä historian kulkua.

Vulgäärin materialismin teoreettinen perusvirhe yhteiskunnallisissa tieteissä on, ettei se käsitä historiallisen prosessin dialektiikkaa. Vulgäärit materialistit eivät ensinnäkään ymmärrä, etteivät historiallinen välttämättömyys ja objektiiviset lait vaikuta yhteiskunnassa itsestään vaan ainoastaan ihmisten toiminnan kautta. Yhteiskunnallisen kehityksen lait, kuten edellä on jo huomautettu, ovat ihmisten toiminnan lakeja. Päästyään selville yhteiskunnallisen kehityksen laeista, niiden vaikutuksen konkreettisista ehdoista (luokkavoimien suhteista ym.), ihmiset, edistyneimmät yhteiskunnalliset voimat saavat mahtavan aseensa todellisuuden tietoista uudistamista varten yhteiskunnan kehityksen kypsyeiden tarpeiden mukaisesti. He voivat jouduttaa vanhan yhteiskunnan muuttumista uudeksi, voivat yhdistää työvätekevien joukot taisteluun rauhan puolesta imperialistista sotaa vastaan, ehkäistä sen jne. Toiseksi vulgäärit materialistit tarkastelevat yhteiskunnan taloudellista perustaa ja sen päällysrakennetta metafyyssillisesti, mekaanisesti käsitetyn syy-yhteyden kannalta: he tarkastelevat syytä ja seurausta toistensa ehdottomana vastakohtana ja jättävät näkemättä niiden välisen dialektisen *keskinäisvaikutuksen*. „Nämä herrat”, Engels kirjoitti tällaisista vulgarisoijista, „unohtavat usein aivan tarkoituksellisesti sen, että niin pian kuin toiset, loppujen lopuksi taloudelliset syyt ovat luoneet historiallisen ilmiön, tämä myös alkaa vaikuttaa ympäristöönsä ja vieläpä se voi vaikuttaa takaisin niihin syihin, jotka sen ovat synnyttäneet.”¹

Historiallinen materialismi opettaa, että taloudellisen kehityksen synnyttämät yhteiskunnalliset aatteet voivat myös suuressi vaikuttaa taloudelliseen kehitykseen, poliittiseen taisteluun ja koko yhteiskunnalliseen elämään. „Poliittinen, oikeudellinen,

¹ K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset, II osa, s. 451.

filosofinen, uskonnollinen, kirjallinen, taiteellinen jne. kehitys”, Engels kirjoitti, „perustuu taloudelliseen kehitykseen. Mutta kaikki ne vaikuttavat myös toisiinsa ja taloudelliseen perustaan.”¹

Yhteiskunnallisten aatteiden aktiivinen osuus on mahdollinen juuri sen vuoksi, että aatteiden omat juuret ovat aineellisessa todellisuudessa. Kun idealismi irrottaa aatteet todellisuudesta, se tekee niiden osuuden mystilliseksi, käsittämättömäksi. Kuinka aatteet voivat vaikuttaa reaaliseen elämään, jos ne eivät ole yhteydessä siihen eikä niillä ole sen kanssa mitään tekemistä? Historiallinen materialismi, joka johtaa aatteet aineellisesta alkulähteestä, tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää oikein niiden osuuden siinä maailmassa, josta ne ovat peräisin.

Porvarilliset ideologit, jotka väittävät, että marxismi kieltää aatteiden osuuden, panettelevat marxismia tietoisesti.

Kuinka marxilaisuus voi kieltää aatteiden osuuden, kun marxismin perustajien koko elämä oli omistettu vallankumouksellisen teorian hahmottelemiselle ja sen levittämiseksi joukkoihin? On tunnettua, ettei Lenin eivätkä Marxin ja Engelsin muut oppilaat unohtaneet koskaan marxilaisen teorian edelleen kehittämistä, eivät edes kärkevimpien luokkataistelujen päivinä. Imperialistista sotaa vastaan käydyn kiivaan taistelun vuosina (vuonna 1916) Lenin kirjoitti teoreettisen teoksensa imperialismin kapitalismin korkeimpana vaiheena, kiinnitti suurta huomiota filosofian kysymyksiin, kuten hänen „Filosofian vihkot” todistavat. Vuonna 1917, Lokakuun vallankumouksen välittömän valmistelun vaiheessa Lenin kirjoitti teoksen „Valtio ja vallankumous”, jossa kehitteli marxilaisen valtioteorian monia kysymyksiä, erityisesti kysymystä sosialistisen vallankumouksen suhteesta porvarilliseen valtioon, sosialistisen valtion olemuksesta, tehtävistä ja kehitysteistä. Nämä tosiasiat osoittavat, miten korkeaksi marxilaiset arvostavat aatteiden aktiivisen osuuden.

Yhteiskunnalliset aatteet ovat erilaisia: edistyksellisiä ja taantumuksellisia. Molemmilla on aktiivinen merkitys yhteiskunnallisessa elämässä, mutta tämä merkitys on syvästi erilainen. Edistykselliset aatteet, jotka ilmaisevat edistyksellisten

¹ K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset, II osa, s. 456.

yhteiskuntaluokkien etuja ja yhteiskunnallisen kehityksen tarpeita, vievät kehitystä eteenpäin ja auttavat yhteiskuntaa ratkaisemaan esiinnousseita historiallisia tehtäviä. Edistykselliset aatteet jouduttavat yhteiskunnallista edistystä, jos ne valtaavat miljoonien ihmisten ajatukset.

Taantumukselliset aatteet palvelevat vanhaa yhteiskunnallista järjestelmää säilyttämään pyrkivien voimien etuja; ne jarruttavat yhteiskunnan kehitystä. Ennemmin tai myöhemmin ristiriidat kansan elämän reaalisten tarpeiden ja aikansa eläneiden aatteiden välillä ratkeavat kansan eduksi, edistyneimpien aatteiden hyväksi. Mutta sitä ennen taantumukselliset aatteet voivat aiheuttaa ja aiheuttavat paljon vahinkoa kansoille. Sen vuoksi ei saa luottaa, että uudet aatteet saavuttavat vääjäämättömästi voiton vanhoista. Tarvitaan taistelua uusien aatteiden, uusien ihanteiden ja niiden joukkoihin levittämisen puolesta.

Uudet yhteiskunnalliset aatteet syntyvät silloin, kun taloudellinen kehitys asettaa yhteiskunnalle uusia tehtäviä. Uudet aatteet eivät kuitenkaan sellaisenaan johda eivätkä voi johtaa ihmisiä vanhan yhteiskunnan rajoja pitemmälle. Vasta tunkeuduttuaan joukkoihin, vallattuaan näiden tajunnan ne muuttuvat suureksi liikkeellepanevaksi voimaksi. Teoriasta tulee aineellinen voima kun se valtaa joukot. Edistyksellisten aatteiden ansiosta tajuavat sorretut joukot asemansa, perusetunsa ja astuvat etumaisten luokkien ja niiden poliittisten puolueiden johdolla tietoisien historiallisen luomistyön areenalle, niiden vaitonvarainen taistelu kohoaa tietoisien taistelun tasolle. Vallankumouksellisille aikakausille on ominaista tietoisien taistelun korkein taso. Sellaisina aikakausina aatteiden vaikutus ilmenee erikoisen voimakkaana. Joukkojen omaksumina uudet yhteiskunnalliset aatteet järjestävät ja yhdistävät niitä taisteluun aikansa eläineitä, yhteiskunnallista kehitystä pidättäviä voimia vastaan.

Uusien aatteiden historiallinen merkitys ei ole aina samanlainen. Se riippuu: 1) niiden yhteiskunnallisten suhteiden luonteesta, joiden perusteella uudet aatteet ilmaantuvat; 2) sen luokan historiallisesta merkityksestä, joka esiintyy uusien aatteiden lipunkantajana; 3) siitä, miten oikein ja tarkasti yhteiskunnallisen kehityksen ajankohtaiset tarpeet heijastuvat aatteissa;

4) siitä, miten laajasti ne ovat levinneet joukkoihin ja minkälainen vaikutus niillä on joukkoihin.

Nykyisen ajanlaskun ensimmäisinä vuosisatoina, orjanomistukseen pohjautuvan yhteiskunnan rappeutumisen kaudella uudet aatteet esiintyivät uskonnollisessa muodossa (kristinusko), valtasivat orjien ja osattomien joukkojen tajunnan Rooman valtakunnassa. Uusi uskonto, joka tuli muinaisten uskontojen tilalle, oli vastalause orjuutta ja väkivaltaa vastaan, vallassaolevien rikkautta ja ylellisyyttä vastaan. Mutta kristinusko enempää kuin mikään muukaan uskonto ei pystynyt näyttämään joukoille tietä vapautumiseen orjuudesta. Se lohdutti epätoivoon joutuneita joukkoja saarnaamalla maallisista kärsimyksistä vapautumista mielikuvituksellisessa tuonpuoleisessa maailmassa, kuvitellussa taivaanvaltakunnassa.

Keskiajan kristillisiä aatteita vastaan tähtäytyneillä 18. vuosisadan valistajien aatteilla oli vallankumouksellinen merkitys. Ne tulivat kansanjoukkojen lipuksi, mobilisoivat joukkoja kukistamaan vanhaa järjestelmää. Feodaalijärjestelmän, sen laitosten ja ideologian aatteellinen arvostelu oli valmistelua tämän järjestelmän arvostelemiseen aseiden voimalla. Uudet aatteet eivät saaneet ilmaustaan ainoastaan tieteellisissä (filosofisissa, poliittisissa, moraalisisissa ym.) teoksissa, vaan myös maalaustaitteessa, kirjallisuudessa ja musiikissa. Ne vaikuttivat joukkojen älyyn ja tunteisiin, herättivät kansan vihaa taantumuksen voimia vastaan ja antoivat voitonvarmuutta.

Vaikka se osuus, joka uusilla yhteiskunnallisilla aatteilla on erilaisina historiallisina aikakausina, onkin erilainen, niiden ilmaantuminen ja niiden taistelu vanhoja aatteita vastaan on aina ollut ilmausta syvällisistä yhteiskunnassa kypsyneistä tai jo tapahtuneista sosiaalisista mullistuksista. „Kun vanha maailma oli häviämässä, voitti kristinusko vanhat uskonnot. Kun kristilliset aatteet 18. vuosisadalla joutuivat valistusaatteiden iskujen alla häviölle, feodaalinen yhteiskunta taisteli elämästä ja kuolemasta porvaristoa vastaan, joka siihen aikaan oli vallankumouksellista.”¹

Yhden ja saman luokan ideologiassa voi tapahtua olennaisia muutoksia tämän luokan yhteiskunnallisen aseman muuttumi-

¹ K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset, I osa, s. 24.

sesta riippuen. Niin kauan kuin porvaristo kävi taistelua feodalismia vastaan ja kapitalistisen tuotantotavan ristiriidat eivät vielä olleet kehittyneet, porvariston ideologit kykenivät tutkimaan suhteellisen objektiivisesti yhteiskunnallisia ilmiöitä. Porvariston noustua valtaan ja yhteiskunnallisten ristiriitojen lisääntyttyä porvarillisen ideologian merkitys muuttui. „Epäitsekkään tutkimuksen sijaan tuli maksettu riitelemine, ennakkoluulottoman tieteellisen tutkimisen sijaan pahä omatunto ja tarkoitusperäinen...” kapitalismin „puolustelu”¹. Nämä Marxin sanat, jotka luonnehtivat kansantaloustieteen tilaa porvariston poliittisen herruuden pystyttämisen ajoista alkaen, koskevat myös porvarillisen yhteiskuntatieteen muita aloja. Kapitalismin siirtyessä imperialismin vaiheeseen porvarillinen ideologia saa erittäin taantumuksellisen luonteen. Sen päätehtäväksi tulee proletariaatin vallankumouksellisen ideologian „hävittäminen”. Nykyisen imperialistisen taantumuksen ideologit ovat ottaneet lipukseen antikommunismia, jonka sisältönä on sosialistisen järjestelmän parjaaminen, marxismin-leninismia sekä kommunististen ja työväenpuolueiden politiikan vääristelyt. Antikommunismi lippunaan taantumus vainoaa kaikkea edistyksestä ja vallankumouksellista, pyrkii hajottamaan työtätekevien rivit, halvaannuttamaan niiden tahdon taistella rauhan, demokratian ja sosialismin puolesta. Monopolipääoman väistämätön aikaansaannos on fasismin ideologia — äärimmäisen šovinismia ja rotuvainon ideologia, joka on tarkoitettu lietsomaan nationalistisia selkkauksia, solvaamaan kokonaisia kansallisuuksia ja kansakuntia, himmentämään työväenluokan luokkatietoisuutta ja vieroittamaan sen liittolaisineen taistelusta imperialismia vastaan. Siten porvarillinen ideologia on joutunut sovittamattomaan ristiriitaan yhteiskunnallisen kehityksen tarpeiden kanssa ja siitä on tullut yhteiskunnan kehitystä jarruttava voima. Se ei kykene esittämään aatteita, jotka voisivat saada kansanjoukot mukaan.

Edistykseellisen porvariston ideologeille oli luonteenomaista usko yhteiskunnalliseen edistykseen ja ihmisen luoviin voimiin, hänen järkeensä, tieteen voittoon uskonnollisista ja muista ennakkoluuloista, vapauden ja yhdenvertaisuuden, kansallisen riippumattomuuden ja kansojen välisen rauhan voittoon, mutta nykyajan porvarillinen ideologia on huomattavassa määrin kadottanut

¹ K. Marx, Pääoma, I osa, s. 43.

nämä piirteet. Porvariston ideologisessa asevarastossa on lisääntyvä merkitys klerikalismilla, joka käyttää hyväkseen työtätekevien uskonnollisia tunteita, taikauskkoa ja ennakkoluuloja. Taantumuksellisen porvariston ideologit puolestavastav yhdenvertaisuuden asemesta „voimakkaiden kastin” („korkeimman rodun”, valtioiden) valtaa, kansallisen riippumattomuuden asemesta kolonialismia ja kansojen orjuuttamista kapitalististen monopolien alaisiksi, rauhan asemesta sotaa. Uskon ihmisten järkeen he ovat vaihtaneet irrationalismin ja agnostismin saarnaamiseen, edistyksen aatteen „vakauttamisen” aatteeseen, vapauden aatteen „järjestyksen” aatteeseen, ihmisarvon aatteen ihmisen synnynnäisen turmeltuneisuuden aatteeseen jne. Näiden aatteiden läpitukeneminen porvarillinen filosofia, yhteiskunnalliset tieteet, taide, moraalii, etiikka ovat joutuneet syvään rappiotilaan.

Kapitalismin kehitys ei synnytä ainoastaan taantumuksellisia aatteita, jotka ilmaisevat porvariston etuja, vaan myös vallankumouksellisia aatteita, jotka ilmaisevat proletariaatin ja muiden kapitalismin kukistumiseen pyrkivien edistyksellisten voimien etuja.

Sosialistinen ideologia paljastaa kaikki kapitalistisen yhteiskunnan ristiriidat, osoittaa sen ohimenevän luonteen ja kapitalistisen yhteiskunnan sosialistiseksi vaihtumisen väistämättömyyden. Se palvelee proletariaattia „*sitä varten*”, Lenin korosti, „*että se tekisi mahdollisimman nopeasti ja helposti lopun kaikenlaisesta riistosta*”. Tämän työväenluokan taistelun ehdoista johtuvan ideologian erottamattomana piirteenä on internationalismi, kaikkien maiden työläisten solidaarisuus taistelussa vapautumisensa puolesta, jokaisen maan työväenluokan kansallisten etujen yhdistäminen maailman työväenliikkeen tehtäviin, kansojen taisteluun siirtomaasortoa vastaan, kansallista riippumattomuutta vastaan, demokratian ja maailmanrauhan puolesta.

Kun menneisyyden edistyneimpien luokkien ideologia huolimatta tieteellisen materialistisen historiankäsityksen puuttumisesta saattoi tehdä valtavan vallankumouksellisen vaikutuksen yhteiskunnalliseen elämään, myötävaikuttaa vanhan yhteiskunnan kukistamiseen ja uuden luomiseen, niin sitä suuremman voiman ja laadullisesti uuden vaikutuksen saa sosialistinen marxilainen ideologia, jolle kaikki harhakuvitelmat ja utopismi ovat vieraita ja joka antaa työtätekeville selvän käsityksen heidän taistelunsa ehdoista ja näköaloista. Sen mahtava vaikutus yhteiskunnalliseen elämään johtuu: 1) sosialistisen ideologian

tieteellisestä luonteesta, sen totuudellisuudesta, siitä että se on oikea, 2) siitä, että se ilmaisee vallankumouksellisimman luokan etuja, luokan, joka vapauttaessaan itseään vapauttaa koko yhteiskunnankin riiston kaikista muodoista. „Se vastustamattoman puoleensavetävä voima, mikä vetää kaikkien maiden sosialisteja tämän teorian kannalle, onkin juuri se, että siinä tiukka ja mitä korkein tieteellisyys (ollen yhteiskuntatieteen viimeinen sana) yhdistyy vallankumouksellisuuteen, eivätkä ne yhdisty sattumalta, ei ainoastaan siksi, että tämän opin perustajassa yhdistyivät tiedemiehen ja vallankumousmiehen ominaisuudet, vaan ne yhdistyvät itse teoriassa sisäisesti ja erottamattomasti. Todellakin, siinä asetetaan suoraan teorian tehtäväksi, tieteen päämääräksi auttaa sorrettujen luokkaa sen todella käymässä taloudellisessa taistelussa.”¹

Marxilais-leniniläinen teoria on todella tieteellisen maailmankatsomuksen perusta, joka ei sovi yhteen minkäänlaisen taantumuksen eikä minkäänlaisten ennakkoluulojen kanssa. Tämä maailmankatsomus on todellisuuden tiedostamisen ja uudistamisen menetelmä, marxilaisen puolueen politiikan, sen strategian ja taktiikan, uuden moraalin ja sosialistisen taiteen tieteellinen perustelu.

6. Marxilais-leniniläisen ideologian merkitys taistelussa kommunismin voiton puolesta. Työtätekevien kommunistinen kasvatus

Sosialismin olosuhteissa edistyksellisten aatteiden osuus, niiden vaikutus yhteiskunnallisen elämän ja ihmisten toiminnan kaikkiin puoliin lisääntyy enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Se saa selityksensä ennen muuta sosialismin taloudellisesta järjestelmästä, sosialistisen yhteiskunnan kehityslakien luonteesta. Sosialismin vallitessa ihmiset saavat ensimmäisen kerran objektiivisen mahdollisuuden — ja mitä edemmäksi mennään, sitä suuremmassa määrin — ohjata yhteiskunnallista kehitystä tietoisesti, tieteen pohjalla, suunnitelmanmukaisesti.

Sosialismi tekee ihmisten keskinäissuhteet ja heidän suhteensa luontoon kirkkaiksi ja selviksi, niin että ne ovat vailla

¹ V. I. Lenin, Teokset, 1. osa, ss. 315—316.

kaikkea mystillisyyttä. Se luo objektiiviset olosuhteet joukkojen tajunnan vapauttamiselle todellisuutta väärentävistä fantastisista kuvitelmista, porvarilliselle tajunnalle luonteenomaisesta fetišismistä. Kaikki tämä lisää valtavassa määrin tietoisuuden vaikutusta. Marxisin perustajat nimittivät sosialismia vapauden valtakunnaksi, jossa ihmiset tiedostettuaan lainmukaisuuden ja välttämättömyyden, hallitsevat niitä ja rakentavat tietoisesti yhteiskunnalliset suhteensa, ts. tietävät ennakolta jonkin yhteiskunnallisten suhteiden muutoksen välttämättömyyden ja toteuttavat tämän muutoksen „ennen kuin heidät pakotetaan siihen heidän tajunnastaan ja tahdostaan välittämättä”, kuten Engels sanoi.

Tajunta ei tietysti sosialismissakaan voi heti ja välittömästi heijastaa kaikkia muutoksia yhteiskunnallisessa olemisessa, eikä sen kaikkia puolia. Niin selviä ja järkeviä kuin sosialismin tuotantosuhteet ovatkin, niiden kehityksen lait eivät ole ilmiöiden pinnalla, ja jokapäiväinen tajunta, joka muodostuu vaistonvaraisesti taloudellisten suhteiden vaikutuksesta, ei pysty havaitsemaan näitä lakeja. Vain teoreettinen ajattelu, joka nojaa käytäntöön, voi havaita ne.

Marxilais-leniniläisen teorian osuus kasvaa erikoisesti siirtyessä kommunismiin, koska „kommunismin rakentaminen”, kuten NKP:n ohjelmassa sanotaan, „on kansan käsien, sen tarmon ja järjen työtä”. Kommunistinen puolue, joka antaa kaikelle kommunismin rakennustyölle järjestyneen, suunnitelmallisen, tieteellisesti perustellun luonteen, ohjaa työtätekevien joukkojen tietoista toimintaa. Kommunistisen puolueen voima on siinä, että se, pitäen ohjeenaan marxilais-leniniläistä teoriaa, yhteiskunnan kehityksen lakien tuntemusta, huomioi oikein yhteiskunnallisen kehityksen kypsyneet tarpeet, muotoilee selvästi kansan edessä olevat tehtävät. Se osaa jokaisessa uudessa vaiheessa löytää sen *perusrenkaan*, johon tarttumalla voidaan ratkaista menestyksellisesti kyseisen aikakauden kaikki tehtävät. Koska puolueen esittämät aatteet, tunnukset ja tehtävät ilmaisevat oikein yhteiskunnallisen kehityksen kypsyneitä tarpeita, niistä tulee laajojen kansanjoukkojen omaisuutta ja ne vaikuttavat voimakkaasti yhteiskunnan kehitykseen. Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ohjelma vaikuttaa meidän päivinämme näin voimakkaasti yhteiskunnan elämään.

Kun joukkoja kootaan täyttämään joitakin käytännöllisiä tehtäviä, ei riitä, että aatteet heijastavat oikein yhteiskunnallista todellisuutta ja ilmaisevat työtätekevien perusetuja. On välttämätöntä, että nämä aatteet leviävät laajalti ja työtätekevät hyväksyvät ne ja joukot itse tulevat omasta kokemuksestaan vakuuttuneiksi siitä, että nämä aatteet ovat oikeita. Sosialistinen järjestelmä luo kaikki edellytykset marxismin-leninismiin levittämiseksi joukkojen keskuuteen. Se on tullut mahdolliseksi sen vuoksi, että kaikki propagandan välineet ovat kansan käsissä.

Marxilais-leniniläiseen teoriaan perustuva propaganda, aatteellinen kasvatustyö edistävät nykyisessä vaiheessa kommunistisen rakennustyön tärkeimpien kysymysten ratkaisemista: 1) kommunismin aineellisen ja teknillisen perustan luomista, 2) kommunististen yhteiskunnallisten suhteiden muotoutumista ja 3) uuden ihmisen kasvattamista. Korkea kommunistinen aatteellisuus, leppymättömyys vastustajan ideologian suhteen, teorian erottamaton yhteys elämään, teorian luova soveltaminen, joukkojen keskuudessa harjoitettavan ideologisen työn yhteys työhön, jota tehdään joukkojen järjestämiseksi ratkaisemaan tärkeimpiä poliittisia ja taloudellisia tehtäviä, ovat tärkeimpiä piirteitä leniniläisellä tavalla suoritettussa aatteellisessa kasvatustyössä.

Puolue korostaa työtätekevien kommunistisen kasvattamisen, porvarillista ideologiaa ja sen työtätekevien tajunnassa säilyneitä piirteitä vastaan käytävän taistelun valtavaa merkitystä. Kommunistinen puolue pitää ideologisessa työssä tärkeimpänä nykyvaiheessa „sitä, että kaikkia työtätekeviä kasvatetaan korkean aatteellisuuden hengessä, uskollisiksi kommunistille, että heidät kasvatetaan suhtautumaan kommunistisesti työhön ja yhteiskunnalliseen talouteen, että voitetaan täydellisesti porvarilliset katsomukset ja tottumukset, taataan yksilön kaikinpuolinen ja sopusuhtainen kehitys sekä luodaan todella rikas henkinen kulttuuri. Erittäin suurimerkityksisenä puolue pitää varttuvan sukupolven kasvattamista”¹.

Maamme ja muiden sosialismin maiden kokemus osoittaa, että sosialistinen yhteiskunta avaa valtavat mahdollisuudet uusien ihmisten kasvattamiselle, yhteiselle asialle uskollisuuden,

¹ Tie kommunismiin, s. 577.

työteliäisyyden, kollektiivisuuden ja yhteistyöskentelyn jalojen ominaisuuksien kehittämiseksi heissä. Voidaan sanoa, että objektiiviset ehdot kokonaisuudessaan myötävaikuttavat uuden psykologian, uusien katsomusten ja uusien käyttäytymisääntöjen muotoutumiseen sosialistisen yhteiskunnan ihmisille. Kaikki yhteiskunnan aineellisen elämän muutokset, joita kommunismin kehittyvä sosialistinen järjestelmä toteuttaa, tapahtuvat ihmistä varten, hänen parhaakseen.

Mutta siitä, että koko elämänmuoto kasvattaa uusia ihmisiä taistelussa kommunismin puolesta, ei seuraa, että ideologinen, aatteellinen kasvatustyö menettäisi merkitystään. Kuten jo olemme sanoneet, sosialistinen ideologia ei synny vaistonvaraisesti taloudellisista suhteista. Ei aineellisten hyödykkeiden tuottajien työ eikä käytännöllinen yhteiskunnallinen toiminta luo sinänsä marxilaisen maailmankatsomuksen aatteellisia perusteita. Ideologisen työn, joka nojaa uusien ihmisten muotoutumista suosiiviin objektiivisiin olosuhteisiin, on kasvatettava heitä marxilais-leniniläisen maailmankatsomuksen, sosialistisen poliittisen ideologian ja moraalin tieteellisten perusteiden hengessä.

Aatteellinen kasvatustyö vaikuttaa vuorostaan aktiivisesti yhteiskunnallisen elämän ehtojen muuttumiseen. Mitä menestyksellisempää on työ uusien ihmisten kasvattamiseksi, mitä enemmän kommunismin rakentajien luova aktiivisuus ja aloitteellisuus kasvaa, sen nopeammin edistyy työ kommunismin aineellisen ja teknillisen perustan luomiseksi, sitä lujemmin vakiintuvat elämässä työn kommunistiset muodot ja uudet kommunistiset suhteet ihmisten välillä. Tästä seuraa, että yksi tärkeimmistä kasvatustyömme tehokkuutta osoittavista seikoista on tuotannonolliset menestykset, joukkojen aktiivisuuden kasvu työssä. V. I. Lenin sanoi, että kommunistinen kasvatus on ihmisen valmentamista „uhraamaan kaiken työnsä ja voimansa yhteisen asian hyväksi... Vain tällaisessa työssä nuorukaisesta tai neitosesta tulee todellinen kommunisti. Heistä tulee kommunisteja vain siinä tapauksessa, jos he kykenevät saavuttamaan tässä työssä käytännöllisiä tuloksia”¹.

Kommunistinen kasvatus on ihmisen, hänen katsomustensa ja tunteittensa, hänen tahtonsa ja luonteensa, hänen toimintansa

¹ V. I. Lenin, Teokset, 31. osa, s. 283.

ja käyttäytymisensä muotoutumisen monipuolinen prosessi. Siihen sisältyvät ennen muuta *kommunistisen maailmankatsomuksen* vakiintuminen, syvällinen vakaumus kommunististen ihanteiden oikeutuksesta, tietoinen suhtautuminen yhteiskunnalliseen velvollisuuteen, *sosialistinen internationalismi ja patriotismi*, valmius puolustaa kotimaataan henkeään säästämättä. Tämän maailmankatsomuksen omaksuminen ei suinkaan pelkisty marxilaisen tieteen johtopäätösten opiskeluksi. Lenin sanoi, että „kirjasista ja teoksista saatu kommunismin tuntemus ei ole minkään arvoista ilman työtä ja taistelua” ja että marxilaista, kommunistista tiedettä ei voida omaksua, ellei „omaksuta kaikkia niitä tietoja, joiden tulosta on itse kommunismi”¹.

Kommunistisen kasvatuksen mitä tärkein puoli on *työkasvatus*, kommunistisen työhön ja yhteiskunnalliseen tuotantoon suhtautumisen kehittäminen. Puolue pitää työkasvatusta keskeisenä koko kommunistisessa kasvatustyössä. Työkasvatuksen tehtävänä on saada yhteiskunnan jokainen jäsen, jokainen nuori ihminen tajuamaan, että on mahdotonta elää tekemättä työtä, kasvattaa moraalisia virikkeitä työhön, tottumusta työskennellä kykyjensä mukaan, korkeaa kommunistista kurinalaisuutta, suvaitsematonta suhtautumista toisten kustannuksella elämiseen ja vastuuttomuuteen. Neuvostoyhteiskunnan jokaisen jäsenen on pidettävä työtä yhteiskunnan hyväksi pyhänä velvollisuutenaan, kunnioitettava sekä henkistä että ruumiillista työtä, työskenneltävä vapaaehtoisesti osoittaen esimerkkiä huolehtimisessa työn tuottavuuden kohottamisesta, yhteiskunnallisen omaisuuden suojelemisessa ja kartuttamisessa. „Kommunistisessa yhteiskunnassa”, sanotaan NKP:n ohjelmassa, „ihminen ei voi olla tekemättä työtä. Sitä ei salli hänen tietoisuutensa eikä yleinen mielipide. Työ kykyjen mukaan on tuleva yhteiskunnan kaikkien jäsenten tottumukseksi, ensimmäiseksi elämäntarpeeksi.”

Kommunistinen kasvatus on myös *siveellistä kasvatusta*, niiden kommunistisen moraalin periaatteiden lujittamista, jotka muodostavat kommunismin rakentajien moraalisäännöstön. Siveellisen kasvatuksen, kuten Lenin sanoi, ei saa olla sellaista, että nuorisolle pidetään viihdytyspuheita siveellisyydestä. Sen pitää liittyä kiinteästi yhteiseen työhön, yhteiseen taisteluun

¹ V. I. Lenin, Teokset, 31. osa, ss. 271, 272.

kommunismin puolesta. Sellaisessa taistelussa ihminen ei ole kasvatuksen passiivinen kohde, vaan hän oppii itse omaksumaan kommunistiset käsitykset, hahmottelemaan kommunistisen käyttäytymisen, oppii solidaarisuutta ja kurinalaisuutta.

Työtätekevien ja nuorisomme siveellisessä kasvatuksessa saa yhä suuremman merkityksen parhaan esimerkin voima työntöössä, kaikessa yhteiskunnallisessa ja yksityisessä elämässä, yleisen mielipiteen moraalisen painon ja arvovallan aktiivinen käyttäminen taistelussa sosialistisen yhteiselämän normien ja sääntöjen rikkojia vastaan.

Kommunistinen kasvatusta edellyttää *kulttuurin kasvua, pohjatietojen omaksumista tieteen eri aloilta, yleistä ja polyteknillistä sivistystä*. Neuvostoliitto on kulttuurivallankumouksen päätösvaiheessa, jolloin luodaan kommunismin kaikkia välttämättömiä ideologisia ja kulttuuriedellytyksiä. Tämän vaiheen tärkein tehtävä, kuten N. S. Hruštšev lausui NKP:n XXII edustajakokouksessa, on kohottaa kaikkien työläisten ja talonpoikien kulttuuritaso ja teknillinen tietotaso sivistyneistön tasolle, jotta voitaisiin poistaa pääpiirteissään henkisen ja ruumiillisen työn välinen oleellinen eroavuus. Maan on lähimmän kymmenvuotiskauden kuluessa saatettava voimaan kaikkia kouluikäisiä lapsia koskeva yleinen ja polyteknillinen (yksitoistavuotinen) keskkouluopetus, mihin yhdistetään tuotannollisen työn opettaminen.

Opetuksen yhdistämisessä tuotannolliseen työhön, koulun polyteknillistämässä puolue näkee paitsi tien tietojen vankaan omaksumiseen ja yleishyödylliseen työhön valmentamiseen, myös keinon nuorison kasvattamiseksi kommunistisen siveellisyyden vaatimusten hengessä.

Kommunistisen kasvatuksen erottamattomana puolena on *esteettinen kasvatusta*, jonka tarkoituksena on työtätekevien esteettisten tunteiden, aatteiden, arvostelukyvyn ja maun kehittäminen, taiteellisten kykyjen herättäminen ja kehittäminen.

Tärkeä sija nuorison kommunistisessa kasvatuksessa on myös *fyysisellä kasvatuksella* (muun muassa urheilulla), joka terveyden vahvistamisen ohella edistää uuden maailman rakentajien sellaisten ominaisuuksien kuin voitontahdon, rohkeuden ja itsehillinnän muotoutumista.

Kommunistisen kasvatuksen tavoitteena on *ihmisyksilön kaikinpuolinen kehitys, sellaisen ihmisen kasvattaminen, jossa*

yhtyvät sopusuhtaisesti henkinen rikkaus, moraalinen puhtaus ja fyysinen täydellisyys. Marxisin perustanlaskijat näkivät sellaisessa ihmisen kehityksessä historiallisen edistyksen päämäärän, yhteiskunnan todellisen rikkauden. Uuden yhteiskunnan periaatteena, Marx kirjoitti, tulee olemaan „jokaisen yksilön täydellinen ja vapaa kehitys”¹.

Kapitalismin jäänteet ihmisten tajunnassa haittaavat suuresti kommunistisen yhteiskunnan laajamittaista rakennustyötä. Niiden olemassaolo saa selityksensä siitä, että tajunta jää jälkeen yhteiskunnallisesta olemisesta, ja myös siitä, että kapitalistisen maailman vaikutus pyrkii ylläpitämään näitä jäänteitä. Ja sitä paitsi ihmisten elämässä, heidän taloudellisissa suhteissaan säilyy vielä pitkän aikaa vanhan yhteiskunnan eräitä jälkiä (esim. maaseudun talouden ja kulttuurin jälkeenjääminen kaupungista, olennaiset eroavuudet ruumiillisen ja henkisen työn välillä ym.). Sosialismi hävittää vanhalle yhteiskunnalle ominaiset henkilökohtaisten ja yhteiskunnallisten etujen antagonistiset ristiriidat, mutta se ei vielä pysty ensi aikoina hävittämään täydellisesti yksityisomistuksen ja individualismin jäänteiden ilmenemisen mahdollisuutta. Tiettyjen vaikeuksien yhteydessä nämä jäänteet elpyvät ja voivat levitä huomattavasti. Yksityisomistuksen jäänteiden säilymistä voi edistää myös se, jos rikotaan työn mukaan suoritettavan maksun sosialistista periaatetta. Kansojen yhdenvertaisuuteen ja kansojen ystävyyyteen perustuvan leniniläisen kansallisuuspolitiikan rikkomukset voivat antaa ravintoa nationalismiin jäänteille. Alhaalta päin harjoitettavan bolševistisen kritiikin heikkeneminen edistää byrokratismin jäänteiden elpymistä ja johtaa sosialistisen demokratian periaatteiden rikkomiseen. Myös aatteellisen kasvatus-työn puutteet myötävaikuttavat vanhan yhteiskunnan perua olevien piirteiden säilymiseen.

Taistelussa ihmisten tajunnassa säilyneitä kapitalismin jäänteitä vastaan yleinen mielipide käyttää vakuuttamisen, aatteellisen vaikuttamisen menetelmää pyrkien ehkäisemään yhteiskunnan oikeus- ja moraalinnormien rikkomukset. Kansalaisjärjestöjen merkitys yhä kasvaa yhteiskunnallisen järjestyksen turvaamisessa. Valtion järjestyksenvalvontaelimet, jotka käyttävät

¹ K. Marx, Pääoma, I osa, s. 548.

pakkotoimenpiteitä rikollisiin nähden, antavat toiminnassaan entistä suuremman merkityksen rikosten ehkäisemiselle ja moraalisille vaikutusmenetelmille suhteessa ihmisiin, jotka saattavat hiusua rikosten tielle. Tämä ei suinkaan merkitse, että nyt ei enää olisi välttämätöntä käyttää oikeudellisia pakkokeinoja ja valvoa lakien noudattamista. Ei. Puolue pitää välttämättömänä turvata sosialistisen laillisuuden kehittämisen ja tiukan noudattamisen, soveltaa ankaria rangaistustoimenpiteitä henkilöihin, jotka tekevät yhteiskunnalle vaarallisia rikoksia, rikkovat sosialistisen yhteiselämän sääntöjä eivätkä tahdo tehdä rehellisesti työtä.

Kaikkien kasvatustyön keinojen, kansan koululaitosjärjestelmän, yhteiskunnallisten tieteiden, kirjallisuuden, taiteen, elokuvien, valistustoiminnan, lehdistön, radion, television, kaikkien kulttuurilaitosten merkitys työtätekevien kommunistisessa kasvattamisessa kasvaa nykyoloissa yhä suuremmaksi.

Kommunistisen puolueen, valtion, kommunistisen nuorisoliiton, ammattiliittojen ja muiden kansalaisjärjestöjen suorittama kasvatustyö on mukautettava työtätekevien eri kerroksia ja yksityisiä ihmisiä vastaavaksi. Puolue antaa nuorison kommunistiselle kasvatukselle ja koulutukselle erikoisen merkityksen. Maassamme on kasvanut puolueen johdolla uhrautuvaisten sosialismin rakentajien ja sankarillisten isänmaan puolustajien erinomainen sukupolvi. Mutta nyt on tehtävänä valmentaa nuorisomme elämään kommunistisessa yhteiskunnassa. Puolue opettaa kasvattamaan uutta sukupolvea varhaisesta iästä alkaen, varjelemaan ja karaisemaan sitä, pitämään huolta siitä, ettei pääsisi syntymään moraalisesti raajarikkoja — väärän kasvatuksen ja huonon esimerkin uhreja, ihmisiä, joihin on tarttunut epäpoliittisuuden, aatteettomuuden, skeptillisyyden ym. mielialoja. Puolue opettaa kasvattamaan nuorisossa sosialistisen valtion kansalaisten, työn suuren armeijan jäsenten, kommunismin rakentajien omanarvon ja kunnian ylevää tunnetta. Se opettaa kasvattamaan nuorukaisia ja neitosa vallankumouksellisen taistelun sankarillisten perinteiden mukaisesti, työläisten, kollektiivitalonpoikien, sivistyneistön uhrautuvan työn esimerkkien mukaisesti, marxismin-leninismin suurten aatteiden hengessä.